

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

1-2

L. II. 1934
JANUAR
FEBRUAR

VSEBINA: B. K.: EPILOG K PROCESU / JIRI WOLKER - MILE KLOPČIČ: RÖNTGEN / JUŠ KOZAK: DROBTINE IZ POTOPISA (TJA GREDE / PANONSKA HISA V LAKOŠU / OSLICE / NA SAMOTNEM KOLNIKU / PRISLEKI) / TONE BRODAR: REVOLUCIJA DEMOKRACIJE V ŠPANIJI / ILIJA ERENBURG: BABEUFOVA SMRT / M. KNAPOVA: FEMINIZEM IN BORBA DELOVNE ŽENE / F. C. WEISKOPF: MIRJAM / VLADIMIR KOSTANJEVEC: KRIZA KAPITALIZMA V AMERIKI IN ROOSEVELTOVE REFORME (1. RAZMAH KAPITALIZMA V AMERIKI IN DANASANJI POLOM 2. POLOZAJ KMETA-FARMERJA 3. MONOPOLI IN DISPROPORCIONALNOST MED PRODUKCIJSKIMI PANOGAMI) / A. SMREKAR: O PREPELUHOVI »AGRARNI REFORMI« / B. K.: K. MARX: BEDA FILOZOFIJE /

UREDNIK BRATKO KREFT

Nakladna knjižara »Epoha« v Zagrebu (Trg kralja Petra 11) je izdala od Ernesta Tollerja knjigo potopisov in esejev pod naslovom »Moskva, Madrid, New York«. Poročilo o knjigi, kakor tudi o Ehrhardtovem romanu »Ulice bez kraja«, ki je izšla v isti založbi, bomo prinesli prihodnjič. Zaenkrat knjigi priporočamo!

Založba »Nolit« v Beogradu je izdala od Ernesta Tollerja delo: Jedna mladost u Njemačkoj. Odlomek iz te knjige je svoj čas recitiral avtor v ljubljanskem gledališču.

Naučna biblioteka v Zagrebu

(Klaićeva ulica 42)

je do zdaj izdala

1. A. Thalheimer: Uvod u dijalektički materijalizam.
2. F. Engels: Njemački seljački rat. S predgovorima F. Mehringa in Fr. Engelsa. Ilustrirano.
3. Marx: Biljeda filozofije. S predgovorom F. Engelsa.

Te tri knjige so že išle. Vsaka posamezna knjiga stane broš. 35 Din, vez. 45 Din. Ako pa naročite vse tri knjige skupaj, plačate za vse tri broš. 60 Din, za vezane 90 Din.

Nadalje izide

4. V. Ilić: Agrarno pitanje.
5. I. F. Horrablin: Osnovi ekonomske geografije.

Kdor naroči vseh pet knjig in pošlje naročnino naprej, plača za vseh pet broš. samo 100 Din, za vezane pa 150 Din.

Kot izredna izdaja izide Engelsov »Anti-Dühring«

Naročajte!

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O. Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd.

TELEFON 27-55

Zaloga beležnih koledarjev.

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Odgovorni urednik: M. Vičič, Idrijska ul. 13. — Stev. čekovnega urada »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna štev. 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavnik A. Kolman.

Ta številka kot dvojna stane v drobni prodaji 10 Din.

B. K.:

EPILOG K PROCESU

»Potujem zdaj po Holandski. Kolikor razberem iz tukajšnjih časnikov, je Nemčija globoko zagazila v blato in bo še vedno bolj... Bleščeči plašč liberalizma je padel in najostudnejši despotizem se je pokazal pred očmi vsega sveta v vsej svoji goloti.«

»...V Nemčiji zatirajo vse z nasiljem...«

K. Marx l. 1843.

»...Tema je bila takrat nad Nemčijo, nič drugega nego sove, cenzurni edikti, jetniški zrak, romani odpovedi, vojaške parade, pobožništvo in bedastoča.«

H. Heine.

Proces je končan, sodba izrečena.

Dimitrov, Tanev, Popov in Torgler so oproščeni, Marinus van der Lubbe je obsojen na smrt.

In kaj zdaj?

Časopisi so utihnil. Nič več senzacionalnega ni najti v tem. Obsodba je bila za široko, časniško-trgovsko in za meščansko javnost zadnja senzacija. Zdaj molče. Zadnje teze je fašistično in ne-fašistično, liberalno in klerikalno časopisje postavilo ob sodbi.

Mnogi so vzklikali: »Še so sodniki v Nemčiji« in zato pisali v prilog — tretjemu cesarstvu, ki je s to sodbo pravico in resnico izkazalo.

Pravico in resnico?

Taka je ta pravica in resnica, da so oproščene prav tako spet zaprli v celice, kakor na smrt obsojenega Lubbeja. Kakor jih imajo zaprte tisoče in tisoče... Tista Pravica, o kateri so pisali, da je boginja s tehtnico in zaprtimi očmi, se je res izkazala kot pravica, ki sta ji Göring in Hitler zavezala oči, zato, da bi delala pravico po svoji potrebi in moči.

Mržnja poraza, ki so ga doživeli po dolgih tednih procesa hitlerijanski vlastodržci, se skuša izživljati tiho, na skrivaj, zahrbtno, morilsko. Proces je dokazal, da vodijo nemško politiko gangsterji z zvenečimi naslovi in v generalskih uniformah tretjega cesarstva.

Tri ure je divjal Göring, nemški ministrski predsednik, ko je stopil kot priča pred sodnike. S fašističnim pozdravom so ga pozdravili sodniki in on je imel svobodno besedo, da je vpil, tulil in rohnel. V kotu, dobro zastraženi od številnih stražnikov, so sedeli štirje nedolžni obtoženci. Pa je vstal Dimitrov in je vpra-

šal vsemogočnega gospoda Göringa to in ono, in Göring je za-
rehnel, podivjal.

Dimitrov pa je ostal miren in vprašal naprej: »Ali vas je strah
teh vprašanj, gospod ministrski predsednik?«

In v odgovor je ministrski predsednik fašistične Nemčije do-
kazal, da zna še bolj vpiti in tuliti, kakor prej — dokazal pa
istočasno, da nima odgovora na vprašanja, ki mu jih je stavil
bivši črkostavec, prolet Dimitrov, njemu fašističnemu generalu.
Do procesa neznani Dimitrov je rasel od dneva do dneva in z
njim vred je rastla zavednost integracionalnega proletariata, z
njim vred je rastla slaba vest fašistične Nemčije. In najbolj je
zrastla takrat, ko sta si stopila Dimitrov in Göring nasproti. Dva
človeka, dva svetova. Svet bodočnosti — svet propada, ki bije z
nasiljem strašne bitke proti prvemu. Zato je bil Göring nervozen,
zato je bil Dimitrov miren. Prvi je videl samo sedanjost, drugi
je mirno preko svoje smrti zrl z očmi bodočnosti. Njegov mir,
njegova mirna samozavest, ker je govoril v imenu tistih, ki jim
pripada bodočnost, je Göringa razburila, razvnela! Priča Göring
je zato mimo sodnikov, mimo tiste pravice z zaprtimi očmi, za-
ukazal stražnikom, da Dimitrova odvedejo.

Toda razredna zavest se ne da zapreti.

Tudi milijoni se ne dajo zapreti in Dimitrov je samo eden za
in v imenu milijonov.

Göring ni odgovoril Dimitrovu, poklical je samo stražnike —
da mu preženejo strah, ki ga je res občutil. In še nekaj. Tisti
imaginarni, zlagani pravici je ob njegovem ukazu padla lažnjiva
obveza raz čela — gospodje sodniki so vstali in naknadno skle-
nili, da odobravajo ukaz gospoda ministrskega predsednika. Na
zasliševanje poklicana priča je postala feldvebel nemške justice
in nemška justica je salutirala. Gehorsam und lange Beine! Rechts
schwenken! Marsch!

Za Dimitrovim, ki so ga gnali stražniki iz dvorane, pa je šla
Göringova grožnja: »Le počakajte, ko vas bomo zgrabili izven
območja tega sodišča...« Mirno in trdno je stopal Dimitrov in
zrl smrti v oči, ko je korakal po temnem hodniku v svojo celico.
Ni bilo prvič in ne zadnjič. »Mi smo samo mrtvi na dopustu. Ne
vem, če mi boste dopust podaljšali, če boste izrekli obsodbo s
kaznijo v ječi. V vsakem slučaju gledam na vaš sodni rek s pri-
pravljenostjo in z notranjo radostjo. Vem pa, najsi izrečete ka-
kršnokoli sodbo, da dogodkov ni mogoče zadržati...« Tako je
govoril Eugen Leviné, delavski borec 1919. l. pred münchenskim
sodiščem. (Ob 14. uri 5. junija 1919 so ga ustrelili.)

Nekaj tednov po Göringovem triurnem razsajanju je sodišče
izreklo oprostilno sodbo.

Zakaj?

Po vsem svetu je medtem šla beseda Dimitrova, beseda raz-

rednozavednega proletariata in množice, tisoče in tisoče, so dvignile obtožbo zoper prave požigalec.

Oprostilna sodba je obsodba pravih krivcev — voditeljev narodnih socialistov. Blamaža, umik. Nekaj, kar je močnejše, kakor vse Göringove zapovedi, je prisililo, da je sodišče nedolžne oprostilo. Pametni meščanski časopisi, ki hočejo vsemu svetu ob vsaki priliki pamet soliti, so pohvalili sodnike, krivdo požiga pa skušali zaviti v kopreno mistike. »Proces se je končal, ne da bi ugotovil pravih krivcev, ne da bi prinesel jasnosti v zadevi požara...« Tako nekako so pisali, pri tem pa se držali sramežljivo nedolžno, kakor se more držati samo vlačuga, ki govori o svoji nedolžnosti. Nova laž v seriji laži. Zakaj nikoli do obsodbe ni bilo bolj jasno nego zdaj, kdo so pravi krivci. In ko so nemški fašistični časopisi, ki morajo pisati za tiste prevarane, zapeljane, zaslepljene SA in SS soldate, zapisali, da je sodba zgrešena, — da je »nemško ljudstvo« pričakovalo drugačne obsodbe, je Hitlerjeva cenzura v drugih izdajah take članke črtala.

Marsikdo bo povprašal zdaj, kje so vendar storilci, kje so tisti možje, ki so van der Lubbeju pomagali nositi gorivo? Zanimivo vprašanje, a za razumevanje požara nevažno. Mogoče jih je dal Göring pomoriti kakor dr. Bella, Hanussena in druge, mogoče, da ječe v kaki skrivni ječi kakor stotnik Röhrbein. Že davno pred meseci, kmalu po požaru, je nemško in svetovno časopisje poročalo, da je dr. Oberfohren izvršil samomor. Ugotovilo se je, da ga je izvršil zato, ker je v svojem memorandumu dokazal krivdo narodnih socialistov pri požaru parlamenta. Ta memorandum predsednika parlamentarne frakcije nemških nacionalcev je eden izmed najdragocenejših dokumentov o krivdi Göringa, Hitlerja itd. Do nedavnega se je mislilo, da je dr. Oberfohren izvršil samomor pod pritiskom hitlerjevega režima. Zdaj pa se je izkazalo, da je bil umorjen na Göringov ukaz. Umor je izvršil oddelek SS pod vodstvom stotnika Röhrbeina, ki je zdaj v ječi. Gotovo je hotel radi izvršenega umora izsiljevati ali groziti, pa so ga vtaknili v ječo, kjer je zadevo izpovedal nekaterim jetnikom. Eden izmed teh, Walter Tschuppik, je medtem pobegnil v inozemstvo in na Češkem objavil dokumente, ki jasno pričajo, da je bil umor dr. Oberfohrena od voditeljev narodnih socialistov naročen. In to vse radi tega, ker je dr. Oberfohren dokazal, kdo so pravi požigalci.

Iz vsega tega je razvidno, kako se morajo voditelji nemškega fašizma posluževati umorov na vse strani, da prikrijejo svojo krivdo pred svetovno kakor domačo javnostjo. Zato govori v Nemčiji sekira, zato daje Göring po svojih sodiščih in krvnikih proletarske borce obglavljati. Kitajski in japonski način justičnega umora je Göringovo pravo.

Medtem, ko se je bila borba nedolžnih pred sodiščem v Leipzigu, je padlo kdove koliko glav pod sekiro fašističnih rabljev.

In da ni odpor vsega sveta proti Hitlerjevi justici prisilil oprostitve Dimitrova in tovarišev, bi bili padli nedolžni pod to sekiro, kakor mnogi drugi. Kakor n. pr. šest delavcev v Kölnu. Uradnik, ki je prisostvoval justifikaciji, je poslal v inozemstvo poročilo, ki priča o načinu justifikacij v Hitlerjevi Nemčiji.

»V poznih popoldanskih urah 29. novembra se je razglasilo po jetnišnici, da bo šest na smrt obsojenih delavcev drugo jutro usmrčenih. Obsojenci, zlasti Hammacher in Moritz, so najostreje protestirali zoper ukaz usmrčitve in ponovno dokazovali svojo nedolžnost. (Bili so obdolženi, da so pri pouličnem spopadu ustrelili dva pripadnika SA in to pred nastopom Hitlerjeve vlade. Op. p.) Dokazovali so, da so samo žrtev krive prisege nacističskih prič. Njihovi protesti se niso uvaževali. Med zvonjenjem jetniškega zvonca so jetniški pazniki peljali zvezane obsojence ob močni asistenci policije in SA moštvu na dvorišče. Na dvorišču so bili zbrani prototniki in predsednik kakor tudi predpisanih 12 občinskih odbornikov. Krvnik in njegovi pomočniki so stali za šafotom. Poleg tega je bilo tam še nekaj višjih uradnikov tajne policije, zdravnik, duhovniki obeh veroizpovedi, nato posebni oddelek SA mož, ki bi naj dobili zadoščenje za usmrnitev tovariša Spangenberg in Winterberga. Jetnike, ki so jim lase pristigli in odvzeli ovratnike, so peljali zvezane pred mizo državnega pravnika.

Obsojenci, katerim se je poznalo, da so radi ječe, okov in obsodbe precej pretrpeli, so odgovorili državnemu pravniku po prečitani obsodbi z vzklikom na svetovno revolucijo. Takoj nato so zgrabili krvnikovi hlapci prvega obsojenca in ga potegnili k šafotu. Komaj so ga privezali, že mu je krvnik z močnim zamahom odsekal glavo. Potem so na kri, ki je brizgnila po bližnjih tleh, posuli nekaj peska. Na isti način je z enim zamahom odsekal krvnik glave še drugemu in tretjemu obsojencu. Pri četrtem obsojencu pa je krvnik, ki je s svojimi hlapci vred zavžil precejšnje količine alkohola, da bi lahko vzdržal, zgrešil. Sekira je obtičala v obsojenčevi lobanji. Zamahnil je drugič, toda tudi to pot ni dosegel cilja in šele tretji udarec je ločil glavo od trupa nesrečne žrtve... Tudi pri petem je najprej zgrešil, šele drugi zamah je obsojenca obglavil. Šestega, snažilca oken, Jožefa Engela, je krvnik obglavil spet z enim samim močnim zamahom...«

Tako poročilo. In koliko je justifikacij v Nemčiji, beremo stalno tudi v naših časnikih.

Nad oproščenimi v procesu še vedno lebdi Goringova grožnja. Za njo se skriva zavratni umor. To ve ves svet. Zato časopisje zdaj molči. Borba s sodbo ni prenehala. Borba se nadaljuje. Ne samo v Nemčiji. V Španiji se pripravlja klerofašist Robles, v Italiji caruje Mussolini, v Avstriji se že približuje Hitlerju mali kancler Dollfus, v Romuniji straši »Železna garda« in tako dalje. Amerika tekmuje s Francijo, Anglijo in Nemčijo z dobavo najmodernejših morilnih orodij za reakcionarno Kitajsko v borbi s sovjetsko Kitajsko, japonski imperializem rožlja ob meji USSR — istočasno se sklepajo nenapadalni pakti, še vedno se pridiga in piše o razorožitvi — pri tem pa vsi kot gladni volkovi preže na delovno ljudstvo. Nikoli se niso politiki toliko trudili za mir kot danes. Zakaj? Včasih je veljal latinski izrek: »Si vis pacem, para bellum!« (Če hočeš mir, pripravlaj vojno!) Toda danes vsi zastopniki velikih kapitalističnih držav vedno in vedno zatrjujejo, da nočejo vojne in da se nanjo tudi ne pri-

pravljajo. Krinka. Laž. In zato je imel prav tisti, ki je lani stari latinski pregovor preobrnil: »Si vis bellum, para pacem!« Če hočeš vojno, pripravlaj mir! ... Ali pa vsaj veliko, veliko govori o miru in razorožitvi.

Zato je treba za vse stati budno na straži.

Kakor mesece in mesece za Dimitrova in njegove tovariše. In ravno zdaj po oprostilni sodbi je treba nanje paziti še bolj. Pa ne samo nanje. Za veliko, veliko več gre ... Zato ne hodi brezskrbno po gozdu, če si zver pregnal samo iz enega kota v drugega, kjer se ti je skrila v svoj brlog. Zver, ki pustoši polje, žre ljudi in živino ... In če hočeš biti lovec, pa ne veš kaj ti je storiti ž njo, povprašaj kmeta! On ti bo odgovoril. Naravnost in jasno.

In potem stori ...

... Za Nemce je napisal Heine že pred sto leti zelo, izredno zanimivo misel. (Sicer pa je ni napisal samo za Nemce ...) Tisti Heine namreč, o katerem ne vedo povedati profesorji nič drugega, kakor kako je bil neštetokrat zaljubljen, da je pisal zaljubljene pesmice, o katerem sanjarijo zaljubljene licejke in mladi v ženske zaslanjani poetje itd. Heine, ki si ga še vedno jemljejo erotični pesniki za vzor ljubavnih pesmi in se zato zagrizajo vase, da ne znajo nič drugega zapeti, kakor žalostno, ljubavno pesem. O, Heine je znal več! Veliko več ko devetdeset odstotkov današnje literature. Zato je zapisal takrat: »Misel gre pred dejanjem, kakor blisk pred gromom. In prišla bo ura, ko bo grom zagrmel, kakor še nikoli ni zagrmel v svetovni zgodovini!«

Bržkone so zaradi tega odstranili hitlerijanci edini njegov spomenik v Nemčiji.

Da, da, ... pošast hodi po svetu, gospodje Hitlerji in Göringi ...

Dimitrov je bil miren in Litvinov se je prismehljaval iz Amerike skozi Rim v Berlin.

Zgodovinskega razvoja ni mogoče ustaviti.

Vse teče po tračnicah vzročnosti in dialektike.

Jiři Wolker:

RÖNTGEN

To ni Faustova soba, in duša tu ne stopi v zlo prokletja.

To je röntgenski aparat z magično lučjo 20. stoletja.

Ultravioletni žarki prodirajo opna, kite, meso,

ž njimi odpirajo — kakor šifrirano pismo — človeško telo.

Ker danes telo nam je duša, vanj se zaseče,

ali bo človek od boli živel ali od — sreče.

»Gospod doktor, meni je silno hudo,

zdi se, da svinec in kače v prsih me žro.

Prosim vas, s svetlimi žarki vame pogledjte,

kar boste videli, vse mi povejte.«

»Tvoja pljuča, vidim, delavec.
 Prepojile so jih fabriške saje in dim,
 v njih slišim hitenje jermenov, rjojenje mašin,
 v njih slišim, da revež na zemlji je vedno trpin.
 Tvoja pljuča vidim, delavec.
 Tuberkuloza je v njih, glad jih bo kmalu razžrl.
 Ti boš umrl.«

»Bolezen in smrt, to je hudo,
 toda še huje je v meni.
 Prosim vas, globlje pogledjte
 s svojimi žarki v moje telo,
 kar boste videli, vse mi povejte.«

»Tvoje srce vidim, delavec,
 zatrto seme, ki je hotelo
 plodno skaliti v zdravo zemljó,
 ki si je silno življenja, ljubezni želelo,
 kjer imaš lahko ženó,
 kjer lahko z otrokom, sodrugi živiš,
 zanje se trudiš in v delu potiš,
 sedeš k obedu za mizo, ki solnce sije na njo.
 Tvoje srce vidim, delavec:
 laže bi umrlo, vtihtilo,
 kakor ne ljubilo.«

»Tudi to, gospod doktor razumem, poznam.
 A globlje pogledjte, do dna.
 Tam boste našli breme gorja,
 ki ga komaj prenašam.
 In vem: kadar bo iz mene planilo,
 mora in bo vso zemljo prevrnilo!«

»Na dnu, moj bolnik, vidim — mržnjo.«

(Prevedel M. Klopčič.)

* 3. jan. 1924. l., torej pred desetimi leti, je umrl češki socialni pesnik Jiří Wolker v 24. l. svojega življenja. Rojen v industrijskem mestu je že kot otrok gledal gorje vseh bednih in ponižanih. Ko je pozneje stopil na praško univerzo in se vpisal na pravno fakulteto, ga ni nič bolj zanimalo ko politika. V literaturi in pisatelju je videl več kot samo pisanje pesmic in povesti brez posebnega namena, naš čas zahteva od pisatelja, da se bori za novo ureditev družbe. V literarnem klubu »Devčstilo« je določil teze proletarske umetnosti, kjer pravi: »Proletariat, to so delavci novega sveta. Umetniki hočejo biti v njem delavci nove lepote.« — Wolkerja je pograbila jetika. Ena izmed zadnjih njegovih pesmi je »Poslednji pozdrav«, ki jo je napisal kot svoj poslednji pozdrav sodrugom, ki »gredo v boj za pravičnost.« Nihče ne manjka. In pesniku, ki leži bolan v bolnici, je hudo, da ni med njimi. »Umreti moram tu, ko sem v borbi hotel pasti!« Tudi v nagrobnem napisu, ki

Juš Kozak:

DROBTINE IZ POTOPISA

Tja grede. Domislim se, da se vozim v Prekmurje, v Slovensko krajino, ki se je po veliki svetovni revoluciji združila z materno zemljo. V zavesti se mi porajajo čudni občutki. Ta zemlja se mi zdi naenkrat bolj tuja, razdalja med njo in med nami večja, kakor so pokrajine v zapadni Evropi, ki jih človek pozna iz knjig in po opisih. Vse vezi med njo in slovenskim osrčjem so bile pretrgane. Vedeli smo, da se daleč onkraj Mure še nahajajo Slovenci, ki so si ohranili jezik, precej različen od centralnih dialektov in so ga le Prleki razumeli. Toda Prleki so redko govorili o njem. Prekmurje je pri živem telesu odmiralo in je životarilo le kot spomin na panonske Slovence, o katerih se je v šolah govorilo. Regionalni individualizem je pri Slovencih tako razvit, da je sosedov plot že meja na obzorju.

Kri se ni več pretakala v kri, slovenska pesem, peta v prekmurski cerkvi ni odmevala v osrčju. Slovenski sužnji so se sicer množili, toda na svoje pravice že davno niso več mislili. Ko jih je v zgodnjem srednjem veku madžarski naval pritisnil proti zapadu v gozdove, so se brez vsake zaslombe potikali po njih. V plodni nižini so ostale razvaline njihovih požganih domov. Ko se je madžarski konjenik prelevil v agrarca, sprejel krščanstvo in fevdalni sistem, so se vračali počasi in boječe. Slovenci so učili Madžare, kako je treba obdelovati polje. Med njimi se je pričelo mirnejše sožitje. Kakšno sožitje? Gospod je bil Madžar, cerkev in posvetna oblast sta mu dajali te pravice. Madžar je imel svojo bojno pesem, Slovenec otožno popevčico. Od tedaj ni mogel Slovenec pozabiti madžarske pesti. Gledal jo je nad sabo v fevdalni dobi, spoštovati jo je moral, ko je prebujeni nacionalizem 48. leta pribil na njegova vrata teze madžarskega nacionalizma. Kako bi je ne? Priznani Slovenci so 48. leta pisali svojo revolucijo na papir, spomenica o Zedinjeni Sloveniji je bila njihova marseljeza, ki so jo občutili maloštevilni inteligenti. Madžari so za svojo svobodo, za prebujeni nacionalizem prelivali kri. Panonški Slovenci niso čuli o Zedinjeni Sloveniji, davno je že ugasnila predramljena zavest izza reformacije; nosili so križe in težave brezpravnega sužnja. Reakcija je odrinila madžarsko meščanstvo in je povečala grofe in barone. Cerkev je blagoslovila njihovo oblast, prekmurski kmet je živel v strahu in trepetu pred tem veličanstvom, ki je predstavljalo madžarski narod. V cerkvi je pel še slovenske pesmi, zunaj pred cerkvijo pa je

si ga je sam napisal, povdarja, da leži tu pesnik Wolker, ki je na vojno šel zoper krivico. Tako je moral mlad umreti, ne da bi izvršil vse tisto, kar je hotel. Nekoliko soroden mu je pri nas Srečko Kosovel, le da je tragika tega še večja, ker je umrl, preden se je mogel razviti v novo smer.

bil srečen, če mu je pomolil madžarski grof roko v poljub. Čikoški bič je strahoval prekmurskega kmeta, da se ni drznil misliti. Ošabni valpet mu je nasipal v torbo toliko zrna, da je za silo živel. Kesneje, v dobi kapitalističnega imperializma so se z meščanom naselili židje, ki so se iz mest razlezli tudi po vaseh in jim je raja zastavljala svojo borno imovino. Madžarski grofje in baroni so pričeli v Budimpešti tlačiti svojo opozicijo, svojega meščana in kesneje delavca. Ady Endre je pel o bridki zavesti, da je rojen kot Madžar in tone v tem blatu med Donavo in Tiso, da se mu pretaka po žilah kri Avarov in Hunov. Hungarija mu je postala usodni simbol »stare, preklete, blazne, turško-romantične, strašne hiše«. Adyjevi Kuruci sede ob ognju in se razgovarjajo, kako jim je vseeno, kdo jih žre, volk ali zlodej. Neizbežen je njihov pogin in to je vse, kar vedo. Adyjevi Kuruci so živeli nekaj časa v njegovih pesmih kot simbol, konkretna stvarnost svetovne vojne jim je dala meso in kri. Tam v Karpatih se njihovi pogovori niso izpremenili, toda postali so aktualni:

»Čuješ dragi kume, ka'm zdaj naša pot?
Jaz ti pravim kum, nikamor več, ne sem ne tod!
Konec naš so davno preračunali naprej,
zdaj ne briga me, kaj pride še poslej.«

V tem vzdušju je živel madžarski kmet, prekmurski je pa povrhu nosil še usodo, da ni bil Madžar. V Prekmurju niso odjeknili borbeni a slabotni glasovi upornikov proti fevdalnim mogotcem, ki so pili lastno kri in gazili človečanske pravice bednih Slovakov in Slovencev. V Muraszombatilu, Felső-Lendavi, Cserencsoszu se je izprehajal žandar — prvi bog, grofov valpet — drugi bog, eksekutor — tretji bog.

Madžarski meščan, ki je branil 48. leta svoje človečanske pravice, si je vendar osvojil vsa gesla kapitalističnega nacionalizma, katerega je podpihovalo še rasno sovraštvo. Izvedel je madžarizacijo v mestih, koloniziral slovensko zemljo, posebno ob železniških progah, ki so se vse stekale v Pešti in so vodile čez mejo, ker je tako zahteval madžarski interes. S slovenskimi zemljami niso Madžari potrebovali zveze. V šolah so pričeli poučevati madžarski, dve generaciji že nista čuli druge besede. Nacionalističnemu imperializmu so zvesto služili fevdalizem, kapital, cerkev in šola. Razjedali so slovensko narodno manjšino, ki je životarila v tej »stari, strašni, blazni hiši«. — »Kadar je Hungaria iluminirana«, pravi Ady Endre, »plačujejo to iluminacijo milijoni s svojim življenjem in svojo rastjo.«

Koliko radosti je še preostalo Prekmurcu? Zoper naravne zakone se je manjšina ohranila, čeprav je živela skoraj brez sleherne zveze z materno zemljo. Žila je pričela hitreje utripati. Na pragu dvajsetega stoletja so sredi civilizirane, kulturne Evrope, pričeli zaslužni plebanuši pisati slovenskemu ljudstvu v

Prekmurju preproste knjige v njihovem jeziku. Otrok, ki je zaostal v rasti, je poizkušal tipaje shoditi.

Misli so preskočile. Prekmurski študentje so prišli v Ljubljano, v slovensko osrčje, ko je bila okrnjena gimnazija v Soboti. Zvedavo smo jih opazovali, previdno izpraševali, da se ne bi izdali. Malokdo je poznal njihovo zemljo, in prišli so med nas, kakor da se je od nekod neko čudo vzelo. Kdo je zablodil v Slovensko Krajino? Pogumni prekupci in izvozniki, agitatorji, ki so lovili glasove za volitve, meščan in inteligent, da bi se osebno okoristil, državni uradniki, ki so sovražili zemljo in se počutili med kmetiškim, prekmurskim ljudstvom, kakor izgnanci v Sibiriji.

Med tem, ko se mi je pogled izprehajal po poljani in beli ajdi, sem občutil, da me nekdo vprašujoče ogleduje. Zagledal sem velike sinje oči, ki so se nepremično upirale vame. Bila je kmečka žena, ki je vstopila v Murskem Središču. Sedela je skoraj na robu klopi, in se ves čas ni premaknila. Tako se vedejo ljudje, ki niso vajeni, da bi bila življenjska udobnost tudi njihova pravica. Njeno pravilno lice je bilo ozko, belo, čelo visoko in gladko, zaradi ostro rezanega nosu pa so izražale poteze prej trdoto kot žensko mehkoobnost. Opazoval sem ta obraz, ki se mi je dozdeval vedno bolj izrazit in tipičen. Nobena misel ni prešinila čela, v ugaslih očeh nisem opazil nobenega znaka notranje čuvstvenosti. Opazovala me je z zvedavim in topim izrazom, kakor da ji je težko delo in nenehno ukvarjanje s prstjo izsesalo vse sledove. Tedaj se je zganilo otroče v naročju in ji položilo dlan na lice. Umaknila je pogled in ga s tihim smehlajem pomirila. Lice se ji je v hipu izpremenilo, razodevalo je posebno lepoto. V sinjih očeh je zasijalo veselje, nežna čuvstvenost je spreletela blede lica in topli smehlaj je živo pričal, da je pod trdim zunanjim videzom srce še vroče.

Srečanje v vlaku mi je obudilo živo podobo Nuše iz Kranjčevih »Težakov«. »Njen obraz je bil top kot njiva v jeseni, ko ji pobero sad, njene oči hladne kot jesensko nebo. In morda je bila prav radi tega lepa. Bila je kot zemlja, brez preteklosti in brez bodočnosti, topa vsakdanjost: — Zemlja —, zemlja, ki se vsako spomlad razevete in rodi jeseni. Mogoče je bilo kaj zastrtega za njenimi očmi, mogoče so bile kje globoko v njih sanje, toda po vsem tem ni nihče vprašal.«

Vlak se je neslišno ustavil na lendavski postaji.

Panonska hiša v Lakošu. Stopila sva v vas. Ob široki cesti se razporejajo na obeh straneh hiše. Nizke so in dolge. Prostora je dovolj, v višino se ne zida. Oblika opozarja na posebnost panonske hiše. Stanovanjski prostori in gospodarski del se dotikata v pravem kotu. Spredej je dvorišče, ki je največkrat porastlo s travo. Vodo zajemajo z doma žganimi vrči iz vodnjakov »studencev«, ki so izkopani sredi dvorišča ali malce na

strani. Če je postavljen stanovanjski del hiše s čelom na cesto, je prednja dvoriščna stran ponavadi opasana z gostim, pletenim plotom in je vhod zaprt z nizkimi lesenimi vrati. Kjer pa je obrnjen v notranjo, vrtno stran, kaže gospodarski del na cesto hrbet. Hiše, posebno starejše, ki še niso zidane, so si v tradicionalni strukturi povsem slične, razlikujejo se le v razčlenjenosti. Pri nekaterih manjka »pojata«, ozki prehod na vrt in gnojišče, tam kjer se oba dela hiše v kotu stikata. Poleg pojate so hlevni prostori, potem široko »gümlö«, čigar streha je marsikje potisnjena na dvorišče, in jo podpirata dva lesena stebra. V »gümlö« stoje vozovi, prazni ali naloženi s poljskimi pridelki. Zadnja stran na gümlö pa je predrta s širšimi vrati na vrt. Ob gümlö so pritisnjeni leseni svinjaki, precej nižji kakor gümlö. Na dvorišču ali tik ob plotu stoje visoke, ozke lesene kletke, kukuručnjaki, v katerih hranijo kuruzni pridelek.

Napisi na trgovinah in gostilnah, obrtniške označke so slovenske, seveda zapovedane, ker pričajo imena njihovih lastnikov dovolj jasno, da prebivajo tod Madžari. Do Kapce, približno uro dobre hoje, je potisnila madžarska kolonizacija. V Dolenjem in Gorenjem Lakošu, v Gaberjih ne čuješ skoraj nikjer slovenske besede, razen če se znanca iz notranjih vasi srečata na cesti. Košate in prsate kmetice stoje na dvorišču in nas pozorno ogledujejo.

»Tod so vajeni, da se gospod vozi. Midva pa peš v tem solncu.«

»Naj pasejo zijala. Poglej jo deklino pri vodnjaku, kako živozelen predpasnik nosi. Take barve so mi všeč.«

Ósliche. Med pogovorom je zrastle pred nama vas. Od daleč so se zopet razločile visoke slamnate kope, ki marsikje presegajo višino strehe. Niso navadne kope, nazivajo jih ósliche. Stožčaste so zelo redke, ponavadi so podolžne, zdevane v sleme. Poševne ploskve obsečejo na gladko s koso. Sredi travnika sem videl óslico, podobno hiši s streho. V solncu se zlate poleg belih zidov in temnih slamnatih streh in izpričujejo letni pridelek. Vajeno oko lahko presodi, koliko oralov je gospodar posejal z žitom.

Ósliche so žive plastične podobe kmetiškega dela. V njih se zrcalijo gospodarjeve skrbi, vnema in delavnost družine, zapisani so trdi računi, ali bo do spomladi dovolj moke (mele) za dom?

Na samotnem kolniku. Kolnik se zavija in zavija, visoke jelše in bresti vtešnujejo pogled. Počasi se svet izpreminja. Za jelšami se prikaže njiva. Kuruza se je visoko pognala. Še četrta ure in vmes med logi kopljejo ljudje krompir. Od ceste so precej oddaljeni, zato ne izprašujeva, slutiva bližino vasi, zdaj je vseeno katere.

Nenadno se odpre pogled. Med drevjem, docela zakrite, stoje hiše. Nekdo potrdi: »Je, Mala Pólana, na levo za kolnikom pridete v Veliko.« Pred vasjo zavijeva na levo. Razgled se širi.

Jelševi logi se odmaknejo, v daljavi jih zastira svilen koprena. Na obeh straneh obliva solnce zelene pašnike, ki jih preletavajo škorci. Zemlja je mehka, nikjer ni videti kamna. V koruzi bi se človek skril; do tri metre je visoka. Bela ajda diši, da se širijo nosnice. Šumenje čebel, ki prebirajo v žarkem solncu polne čvetove, obkroža človeka v tišini sredi bujne rasti. Na skrbno negovanih njivah se bleste motike in se hladi izkopani krompir. Tedaj se zasvetijo tik pred nama beli zidovi na levi in na desni. Ponekod se razločijo temne slamnate strehe. Dospela sva v vas sredi širne nižine. Velika Pólana. Čeprav sem truden, čutim, kako se mi sredi sive prsti, cvetoče ajde, visoke kuruze, v zemeljski sopari razliva ugodje po žilah. Vtis imam, da so moje oči zlato-zelene.

Prišleki. V Prekmurje so odhajali služiti ljudje, katerih so se dosihdob radi povsod odkrižali. Politika je odrivala tja nespособne, ker jim ni mogla v starih pokrajinah nikjer poveriti službe. Mlade prosilce, ki so v novi državi terjali kruha, so potiskali v Prekmurje. Skratka vse, kar je delalo doma napotje, je našlo pribežališče v novi zemlji. Kesneje je uživala »Sibirija« pomemben sloves. Kdor je sprejel v njej službo, je v zahvalo napredoval in se kmalu povrnil z odličnim činom. Ljudstvo pa je postajalo čim dalje bolj nezaupljivo.

Kaj so prinašali naši ljudje v Prekmurje? Nezadovoljstvo, mržnjo in zavist. Po strankarski opredeljenosti so nekateri tičali v farovžih, drugi so z enako gorečnostjo oznanjali neke nebulozne, politične ideje, seveda gluhim in nevajenim ušesom. Nihče se ni zavedel, nihče opominjal, kako je tej zemlji potrebna posebna nega, v slovensko skupnost usmerjena briga.

Uverjen sem, da so samarski kmetje in delavci bolje vladali svojo zemljo, kot je srednjeevropski inteligent upravljal Prekmurje. Za to gre.

Tone Brodar:

REVOLUCIJA „DEMOKRACIJE“ V ŠPANJI

»Da bi ne bil miren državlján iznenaden zaradi eventualne intervencije organov državne oblasti, opozarjam, da imajo ti vso pravico brez kakršnegakoli predhodnega opozorila streljati v grupe štirih ali več oseb, ako so jim te sumljive zaradi njihovega mišljenja(!).«
(Iz proglasa javnih oblasti v Sevilli julija 1931, ko je imela vso oblast v rokah že republikanska vlada.)

Španska »demokratska« revolucija izgublja svoje poslednje revolucionarne fraze. Lerroux pripravlja s pomočjo socialdemo-

kratov, ki jim je preostala edino še ta funkcija, prostor prirodnemu nasledniku vseh meščansko-demokratskih revolucij v dobi imperializma — kjer proletarijat ni bil dovolj razvit in močan, da bi prevzel hegemonijo (vodstvo) — fašizmu. Gil Robles, španski Hitler, je »zmagal« in napoveduje pohod na Madrid. Pripravljen je, da bo izvršil svoj program, sicer »v etapah«, toda za »vsako ceno«.

Parlamentarne volitve so prinesle katastrofalen poraz socialistom in levim republikancem. Od 110 poslancev jih je uspelo socialistom obdržati samo še 58. Porast pa so doživele na eni strani desničarske fašistične stranke, predvsem klerofašist Gil Robles, na drugi strani pa kom. stranka, ki je svoje glasove početovala (toda kljub 400.000 glasovom dobila samo 1 poslanca. Rezultat »najbolj demokratičnega volilnega reda v Evropi«, kakor so pisali pri nas meščanski časopisi).

Vsakogar, ki je zasledoval potek španske revolucije samo površno, je morala kolosalna zmaga desnih strank presenetiti. In vendar je ta zmaga nujna posledica dve in polletne vlade socialdemokratov in »levih« republikancev, ki so dali s svojo protirevolucionarno politiko dovolj materiala v roko fašistom, da so ga mogli demagoško izkoristiti. Drugi, prav tako važen moment za zmago fašistov je bil strah meščanstva pred nevarnim naraščanjem gibanja delovnih množic, pred akcijami (štrajki, demonstracije itd.), ki so se množile iz dneva v dan (število službeno registriranih štrajkov, ki je znašalo leta 1929. 100, se je povišalo v letu 1930. na 527, to je za 427 %) in ki so pretile potisniti meščansko-demokratično revolucijo na nevarne leve poti. Z eno besedo: meščanstvo se je balo proletariata. Posledica tega strahu je bilo direktno podpiranje desničarskih strank od strani meščanske republikanske vlade. To sta bila dva pglavitna momenta, ki sta prinesla uspeh fašistom. Poleg teh pa je bil tu še cel niz drugih vzrokov: subjektivna slabost revolucionarnega faktorja — revolucionarnega proletariata, kontrarevolucionarno propagiranje volilne abstinence od strani anarhistov, ki imajo precejšen vpliv na španski proletarijat, brezobzirno preganjanje in zapiranje revolucionarnih kandidatov, volilni teror veleposestnikov nad svojimi kmeti in zemljiškimi najemniki, silna podvrženost žena cerkvi in duhovnikom itd.

In tako je tudi v Španiji rezultat dveh in pol let demokratske politike socialdemokratov spačena silhueta fašizma, ki se dviga za Lerroux-jem in pripravlja koncentracijska taborišča, vojno, potencirano izkoriščanje delovnega ljudstva ter dušitev sleherne svobode. Toda, kdorkoli bi mislil, da je španska buržuazija s tako politiko ojačila svoj položaj, bi se korenito zmotil. S terorjem in demagogijo se ekonomskih in socialnih nasprotij ne da rešiti. In tudi s tem niso rešena, če se jih negira. O tem nas bo popolnoma uveril površen pregled ekonomsko-socialne strukture

Španije in vzrokov, ki so privedli do zadnje meščansko-demokratske revolucije.¹

Ekonomsko-socialna struktura Španije je struktura dežele, kjer je ostala meščanska revolucija nedovršena in kjer zategadelj sredi monopolističnega kapitalizma životarijo ostanki fevdalizma. Zato je ta struktura silno komplicirana in polna notranjih protislovij. Meščanstvo, ki je v svojem razvoju precej zaostalo, ker se je Španija le počasi industrializirala, ni moglo v periodi svoje rasti zrušiti fevdalnega političnega aparata. Ko pa se je naposled razvil delayski razred in postal krepka antiteza meščanstvu, ono tudi ni več imelo volje do revolucionarnih poizkusov za zrušitev fevdalnega sistema, iz strahu pred tem, da bi revolucija ne ojačila proletariata, ki bi prevzel vodstvo borbe delovnega ljudstva za socialno osvobojenje. Zato je revolucionarni izpremambi predpostavljala počasno prodiranje kapitala v fevdalne elemente.

V Španiji se torej prepletata dva svetova: kapitalistični in fevdalni. Odtod izvirajo vsa ona nešteta nasprotja, ki so povzročala, da se je Španija nahajala neprestano v revolucionarnih pretresljajih. Na eni strani nasprotje fevdalnega sveta: fevdalec-kmet, na drugi strani nasprotje kapitalističnega sistema: kapitalist-proletarec, pa zopet nasprotje izvirajoče iz protislovja fevdalizem-kapitalizem in končno finančni kapital-kmet, to so bolezní španske ekonomsko-socialne stavbe. Tu je bistvo neštetihi revolt po svetovni vojni, ki jih je doživljala Španija in ki jih je slovenski malomeščan kratkomalo proglasil za izraz vročerknega španskega temperamenta.

Španija je izrazito agrarna država. 56% prebivalcev se peča s poljedelstvom, 14% jih je zaposlenih v industriji in 30% v ostalih poklicih. Zato je povsem razumljivo, da je agrarno vprašanje najbolj krhka točka v španski kapitalistični stavbi.

Karakteristika španskega poljedelstva so velikanska fevdalna veleposestva, ki jih obdeluje ali veleposestnik sam s poljedelskimi delavci ali pa jih da v najem za določeno dobo. Komaj 33% celokupne zemljiške posesti je v privatni lasti samostojnih kmetov, vseh ostalih 67% pa drži v rokah okrog 40.000 veleposestnikov, t. j. 2% celokupnega prebivalstva Španije. — »Po Marvaudu (La question sociale en Espagne, Paris 1910.) greste lahko od Cordobe do Seville ne da bi stopili z zemlje enega in istega zemljiškega gospoda, Ducat družin si deli zemljo v provinci Jaen, V Estremaduri imate latifundije (veleposestva) 14.000 ha. V nasprotju s severno-zahodnimi provincami Galicijo in Asturijo, ki so ostale od Arabcev nedotaknjene in ki so bogato parcelirane, so na jugu v provincah Estremadura, Andaluzija, Toledo, Ciudad Real in Salamanca latifundiji, ki izhajajo

¹ Statistični podatki so vzeti največ iz brošure: I. Boyer i C. Minlos: »Stara i nova Španija«, Džepna biblioteka, Zagreb, Gundulićeva ul. 24 (Cena 4.— Din.).

še iz XIII., XIV. in XV. stoletja in je njihova povprečna velikost 2783 ha. Na teh posestvih, katerih upravo prepuste lastniki največkrat brezsrčnim oskrbnikom, je usoda poljskih delavcev, braceró, tako trda, da je mogel reči M. Malhall v svojem delu »The progres of the World«, da na celem svetu nihče ne živi v slabšem položaju, kakor španski poljedelski delavec.²

Računajo, da znaša število takih poljedelskih delavcev brez zemlje ali le z majhnim kosom več ko 5 milijonov. Brezposelnost je bila pri teh delavcih zaradi sezonskega značaja njihovega dela stalen pojav, v zadnjih letih krize pa je dosegla ogromne številke. Po poročilih sindikata Union General de Trabajadores znaša 200.000. Bržkone pa je ta številka še premajhna. Posledica te brezposelnosti so mizerni delovni pogoji. 12—14 urni delavni čas, 300—500 Din mesečnih dohodkov, skoro suženjski odnos do veleposestnika in povprečna umrljivost v moških letih. Za slučaj brezposelnosti nimajo seveda nikake podpore in so veseli če se lahko udinjajo pri kakem veleposestniku samo za hrano in stanovanje.

Nič boljši ni položaj kmetov, ki imajo veleposestniško zemljo v najemu. Najemni pogoji se drže po mnogih pokrajinah še starih srednjeveških fevdalnih načinov, tako, da lahko veleposestnik požene kmeta, kadarkoli ga hoče. Razumljivo je, da se položaj takega najemnika, ki je v vsem odvisen od volje svojega veleposestnika, vprav v ničemer ne razlikuje od položaja srednjeveškega tlačana. V pokrajinah, kjer se je obdržal tak način zakupa so ostali tudi drugi fevdalni odnosi. Cele vasi z vsemi zgradbami in z vso zemljo so last enega samega veleposestnika — pueblos de senorio.³ Najemnina se je večala ves čas krize, ker so odlagali veleposestniki težo krize na najemnike. Tudi je še ostalo »lovsko pravo«, ki prepoveduje kmetu loviti po gozdovih. Takih »najemnikov« je v Španiji nad polovico vseh kmetov. Njihov položaj je postal zlasti v zadnjih letih krize ohupen, tako, da so v masah zapuščali zemljo in šli med poljedelski proletariat. Zanimivo je pri vsem tem, da so se najemni pogoji na cerkvenih veleposestvih odlikovali po prav posebni krutosti in po največji fevdalni zaostalosti v delovnih pogojih. In vendar se je vsa svetovna cerkev začudila, ko so ob revoluciji te izmозgane mase predvsem padle na izkoriščevalske samostane in jih požgale. Kakšno ogromno ekonomsko težo predstavlja za špansko delovno ljudstvo cerkev, nam dokaj zgovorno dokazuje ta-le številka; v vsej Španiji je raznih duhovnikov, menihov, nun in redovnikov vseh vrst preko 100.000. Španska cerkev je bogata. Ekonomsko je udeležena kot največji španski veleposestnik, kot akcionar v celi vrsti industrij, pri izkoriščanju kolonialnega

² Dr. Friedrich Fuchs: »Republik Spanien« v klerikalnem »Hochlandu«, München, Juli 1931.

³ »Stara i nova Španija«.

ljudstva v Maroku, tako da je ena tretjina ljudskega premoženja v rokah cerkve. Kljub vsemu temu pa so vendarle duhovni plačani še iz državnega budžeta.

Razumljivo je naposled, da je tudi položaj samostojnih kmetov vse prej ko rožnat. Fevdalne oblike v poljedelski produkciji so povzročile, da je ostalo špansko poljedelstvo na izredno nizki stopnji. Velike naprave za navodnjavanje so polagoma razpadle, novih ni nihče delal. Nizke cene poljskih pridelkov branijo veleposestniku, da bi uporabljal zemljo, ki ji je treba dovajati vodo, a nizka cena delovne moči preprečuje uvoz poljedelskih strojev. Leta 1931 je celo vlada prepovedala uvoz kompliciranih strojev v Andaluzijo, ker je na tak način mislila preprečiti naraščanje brezposelnosti med poljedelskim proletariatom. In tako ostaja kljub največji bedi kmetov in poljedelskih delavcev skoro 50% zemlje vsako leto neobdelane. Posledica ekstenzivnega obdelovanja je seveda majhen pridelek, tako da je spričo nizkih cen poljskih produktov moral samostojen kmet popolnoma osiroteti. Poljedelstvo nevzdržno propada naprej, kmetje pa zapuščajo zemljo in množe velike množice brezposelnih.

Tak je položaj kmeta z ozirom na veleposestnika. To je nerešeno vprašanje nedovršene meščanske revolucije. Toda na drugi strani je prišel kmet pod kopito otroka nove dobe — finančnega kapitala. Odnosi na vasi se tako komplicirajo. Dočim se na eni strani bori proti zaostalemu fevdalnemu pritisku od strani veleposestnika, se na drugi strani vse bolj zapleta v mrežo finančnega kapitala. Škarje med cenami poljedelskih in industrijskih proizvodov, zadolženost, hipoteka, prisilna prodaja — osiromašenje. Tako se vrši dan za dnem ekspropriacija (razlaščenje) kmečkih posestev, kmečke zemlje v korist kapitala in zopet nazaj v korist veleposestev. Veleposestnik se namreč vedno bolj pretvarja v kapitalista, ki ni kot kapitalist udeležen samo v poljedelstvu marveč tudi v industriji. Obratno pa tudi buržuazija izkorišča fevdalne odnose, da tem lažje izkorišča kmeta. Tako se je kljub osnovnemu protislovju, ki vlada med kapitalizmom in fevdalnimi ostanke, vendarle med tema dvema elementoma ustvarilo nekako sožitje, ki počiva na skupnih interesih in katerega račun plačuje delovno ljudstvo. Zato buržuazija tudi nima nikakega interesa, da bi odpravila ostanke fevdalizma, najmanj pa, da bi razdelila veleposestva. Videli pa bomo, kako je demagoško izkoristila težnjo kmetov po zemlji v zadnji revoluciji, ko je bila nevarnost, da prevzame vodstvo v borbi kmetov za zemljo proletariat.

Še na eno bistveno točko v španskem agrarnem vprašanju ne smemo pozabiti, na nacionalno vprašanje. Od 23 milij. vseh prebivalcev je v Španiji okoli 6 milijonov ljudi, ki so nacionalno zatirani in ki vidijo v svojem težkem socialnem položaju pred-

vsem posledico nacionalnega zatiranja. To so predvsem trije narodi: Katalonci (2,300.000), Baski (1,600.000) in Galicijanci (2 milijona 100.000). V nacionalnem osvobojenju so gledale te nacionalno zatirane mase osvobojenje iz agrarnega in sploh ekonomskega suženjstva. To razpoloženje so znale nacionalne buržuazije ugodno izrabljati v svoje konkurenčne svrhe. Revolucija je prinesla masam iztreenje. Nacionalno vprašanje ni zato danes prav nič manj aktualno, kakor je bilo pred revolucijo.

Ostane nam končno še analiza nasprotstva v kapitalističnem sistemu, to je nasprotje med proletariatom in kapitalisti. Španija ima okroglo 2 mil. industrijskega proletariata. Brezposelnost je ogromna, toda o njej ni nikakih statistik, ker tudi ni nikake socialne zakonodaje. Plače spadajo med najnižje v Evropi. Po računih nekega španskega meščanskega lista dosega povprečna plača španskega delavca komaj 45% plače angleškega delavca. Kljub oportunistični politiki socialističnih, sindikalističnih in anarhosindikalističnih voditeljev, ki imajo danes močan vpliv na špansko delavstvo, se to vendarle vsak dan bolj radikalizira. Proletariat se vedno bolj uveljavlja kot hegemon v borbi vsega španskega delovnega ljudstva za socialno in nacionalno osvobojenje. Na radikalizacijo delovnih množic odgovarja buržuazija z vedno večjim terorjem. L. 1931. je z zakonom prepovedala stavke, ki bi nastale brez oblastnega dovoljenja. Očetje tega zakona so socialisti, ki pa se kljub temu niso sramovali nazvati republikansko Španijo z »delavsko republiko«.

Vsa ta nasprotja so se pričela kazati s posebno ostrino po svetovni vojni. Španija je v vojni ostala nevtralna. Posledica tega je bil silen razvoj industrije in celokupnega gospodarstva. Takoj po vojni sledi kriza. Nadprodukcija. Zastoj. Produkcija se je ustavila. Že l. 1920 se je do tedaj aktivna trgovska bilanca spremenila v deficit. Istočasno je doživela Španija težke poraze v Maroku in v vsej svoji imperialistični kolonialni politiki tako, da ji je ostal samo še severni del Maroka. Industrijski krizi se je pridružila še agrarna kriza. Pezeta je pričela padati in je ostala nestabilna vse do danes. Nezaposlenost med industrijskim in poljedelskim proletariatom je rastla, nastajali so nemiri, štrajki, lokalni upori, z eno besedo, izgledalo je, da bo zajel Španijo revolucionarni val. V tej situaciji je prišel na oblast Primo de Rivera, ki je imel nalogo rešiti obstoječi sistem propada. Toda povsem razumljivo je, da diktatura ni mogla rešiti nasprotij, ki so glodala ekonomsko bazo španskega kapitalistično-fevdalnega sistema. Nasprotno. Vsa ta protislovja so se dalje razvijala in naposled vrgla celokupno špansko gospodarsko in socialno stavbo v krizo. V sedmih letih diktature se je aktivnost industrijskega in poljedelskega proletariata močno dvignila. Široke množice kmečkega ljudstva so se pričele udeleževati borbenih

akcij delavcev. Sledila je cela vrsta štrajkov, v fabrikah in na latifundijih, boji najemnikov za zemljo, požiganje samostanov, upori v vojski in močni separatistični in nacionalno-revolucionarni pokreti. Kljub temu, da so fevdalni zaostanki, proti katerim se je predvsem vodil boj kmetov, močna ovira za razvoj kapitalističnega gospodarstva, se vendarle buržuazija vse do zadnjega časa, ko je nezadovoljnost ljudskih množic dobivala nevarne oblike, ni mogla ločiti od svojih veleposestniških prijateljev, kaj šele da bi pristala na temeljito revolucionarno izpremembo obstoječih fevdalnih socialno-ekonomskih razmer na vasi. Čemu, to smo videli. Interesi buržuazije so bili preveč prepleteni z interesi fevdalnih veleposestnikov.⁴ Španska revolucija je ponoven dokaz, da v imperialistični deželi z razvitim proletariatom in v okviru kapitalističnega gospodarskega sistema ni mogoča globlja revolucionarna izprememba fevdalnih odnosov in da je buržuazija pripravljena kvečjemu na malenkostne, ekonomsko brezpomembne agrarne reforme, ki bodo šle v korist kapitalističnega sistema, ne pa kmetov brez zemlje.

Toda revolucionarno gibanje množic je postavilo vladajočo buržuazijo končno pred alternativo: ali pasti z monarhijo vred po proletarski revoluciji, ali prevzeti vodstvo revolucije proti brezpomembnemu fevdalnemu rekvizitu monarhiji in rešiti, kar se pač rešiti da. Jasno je, da se je buržuazija odločila za poslednje. Žrtvovala je monarhijo, da je ohranila kapitalizem, in s kapitalizmom vred v bistvu tudi vse fevdalne zaostanke. Zahvaljujoč se kontrarevolucionarnemu držanju sindikalistov, anarhosindikalistov in socialistov, ki so se postavili direktno v službo demagoške politike španske buržuazije, španski proletariati ni spoznal svoje zgodovinske naloge v tej revoluciji, to je prevzema vodstva te revolucije in njenega nadaljevanja. Zato je prevzela vodstvo buržuazija, ki je revolucijo obdržala pri revolucionarnih frazah o demokraciji — ki je de facto že danes ni več, jutri pa bo izgubila pod peto fašizma Gila Roblesa tudi svojo formalno deviško podobo. Iluzije o zmagi demokracije, ki so jih pri nas gojili in jih še goje razni malomeščanski ljudje, so se res pokazale kot — iluzije. Španija je nevarljiv dokaz, da je govoričenje o demokraciji v času monopolističnega kapitalističnega sistema, objektivno le podpiranje sistema.

Troje važnih dejstev smo videli iz svojega izvajanja.

1. Španska revolucija je rezultat nasprotstev med veleposestniki in kmeti na eni strani ter med kapitalisti in proletariatom na drugi strani. Revolucija torej ni nastala kot izraz protislovja med kapitalizmom in fevdalnimi zaostanki, ki so bili glavna

⁴ Čisto kakor pri nas o bojih za agrarno reformo. Slovenska buržuazija ni bila nikoli za likvidacijo fevd. veleposestev, ker je iz njih zrasla. — T. B.

opora monarhije, marveč sta bila nosilca revolucije delavec in kmet.

2. Hegemonijo v revoluciji, ki je nastala proti njeni volji, je prevzela španska buržuazija iz strahu pred proletariatom.

3. Subjektivna slabost proletarskega revolucionarnega faktorja na eni, ter kontrarevolucionarna politika socialistov, sindikalistov ter anarhosindikalistov, ki je držala proletariatski v iluzijah, da bo meščansko-demokratska revolucija prinesla tudi socialno razbremenitev, na drugi strani, sta bila poglavitna vzroka, da proletariatski ni v dovolj veliki meri spoznal svoje zgodovinske naloge.

Pritisk delavskih in kmečkih množic je torej pretvoril Španijo v republiko. Toda kmalu so mogle uvideti te delovne množice, da jim republika ne bo prinesla rešitve niti v enem izmed vprašanj, ki so jih bremenila. Špansko meščanstvo je bilo sicer pripravljeno žrtvovati monarhijo, toda nič več kot to. Že sestava revolucionarne vlade je pokazala, da je v njej znova utrjena tesna zveza med kapitalisti in veleposestniki. Od agrarne reforme, ki so jo pričakovale kmečke množice ni ostalo drugega kot kup načrtov, nekaj malopomembnih reform ter par zasilnih naredb, ki sicer vsebujejo tudi točke o ukinitvi nekaterih cerkvenih in fevdalnih privilegijev ter o razdelitvi nekaterih veleposestev, toda s polno odškodnino veleposestniku. Da se v današnjih časih pravi to toliko ko nič, je vsakomur jasno. Republikanska vlada ni pokazala niti najmanj volje, da bi resno pristopila k reševanju agrarnega vprašanja, zato pa toliko večjo pripravljenost v krvavem dušenju kmečkih bojov za agrarno reformo.

Prav tako se niso izpolnile nade delovnega ljudstva nacionalno zatiranih narodov. Kapitalistični interesi so diktirali nacionalnim buržuazijam kompromis z meščanstvom vladajočega naroda. Njim ni v interesu omejevanje že itak premajhnega trga. In prav tako malo se je izboljšal položaj delavstva. Nasprotno. V celi vrsti industrijskih vej je napravila buržuazija po revoluciji nov naskok na delavne pogoje. Na delavsko zahtevo po državni podpori je odgovorila republikanska vlada z javnim dobrodelnim nabiranjem v brezposelni fond. Proletariatski je seveda proti tej milostinji nastopil s pojačano štrajkovno akcijo. Toda meščansko-socialistična vlada je odgovarjala na delavske zahteve s salvami iz žandarjskih pušk. Še več, tako malo je izpolnila meščansko demokratska vlada program revolucije, da se je celo toliko obljubljen demokracija spremenila v diktaturo žandarjskih škornjev.

Tudi v odnosu do osovražene cerkve se ni ničesar spremenilo. Kakor prej veleposestniško, tako podpira sedaj cerkev republikansko vlado in prav tako kakor prej leži z vsem svojim parazitskim bremenom na ramah španskega delovnega ljudstva. Razumljivo. Kapitalistična vlada jo potrebuje, da drži z njeno po-

močjo delovne množice v ideološkem suženjstvu. Noben sistem zatiranja ne more eksistirati brez religije. Kontrarevolucionarno postopanje španske republikanske vlade napram cerkvi je pripravilo celo ljubljanskega klerofašističnega »Slovenca« do tega, da je prenehal z gromoglasno kampanjo proti španskim framazonom v revolucionarni vladi. Jasna stvar. Kapitalistični interesi cerkve v revoluciji niso prav nič trpeli, če izvezamo požige samostanov in cerkva po delovnih množicah, ki so drugače gledale na cerkev, kakor »revolucionarna« vlada. In ker je cerkev navajena prilagajanja, kjer ostanejo njeni materialni interesi nedotaknjeni, se je prilagodila tudi novi republiki. Toda nobena demagogija ne more več prikriti delavskim množicam dejstva, da je cerkev objektivno in subjektivno največja opora kapitalistično-veleposestniškega sistema, ki jih izkorišča, z drugimi besedami, da cerkev ne podpira kapitalizma samo s svojo reakcionarno ideologijo, marveč je sama ob enem največji kapitalist in veleposestnik, to se pravi, največji neposredni izkoriščevalec španskega delovnega ljudstva.

Za vsakogar, ki je gledal v španski revoluciji to, kar je v resnici bila, namreč manever španske buržuazije, da je ohranila obstoječi sistem pred revolucionarno akcijo delovnih množic, je bilo že v naprej jasno, da meščansko-demokratska revolucija delovnim množicam ne samo, da ne bo ničesar prinesla, marveč da bo koncem koncev njihov položaj še poslabšala. V okviru kapitalističnega družbenega reda ni mogoče rešiti niti enega onih nasprotij, ki smo jih analizirali v začetku članka, ker tega kratkomalo ne dopušča ekonomska struktura kapitalistične družbe, katere gonilna sila je — profit. Revolucija, ki je nastala predvsem kot upor delavnih množic proti fevdalnim zaostankom, ni likvidirala v bistvu niti enega fevdalnega privilegija. Ko je jelo špansko delovno ljudstvo izgubljati iluzije o socialni razbremenitvi in demokraciji, ki naj bi ju prinesla meščansko-demokratska revolucija, je bilo prepozno. Buržuazija je držala oblast. Kljub demagoškemu in nasilnemu pobijanju množnih akcij od strani republikanske vlade in njenih pomagačev socialističnih in drugih malomeščanskih voditeljev, so se pričeli široki pokreti množic za ekonomske in politične zahteve. Štrajki v celi vrsti delavskih revirjev, štrajki poljedelskih delavcev za osemurni delavnik, demonstracije zemljiških najemnikov za brezplačno podelitev zemlje, ki jo obdelujejo, v njihovo privatno last, študentovski nemiri, revolte na vseh koncih in krajih. Na vse te borbe je republikanska vlada, v kateri so sedeli trije socialistični ministri, odgovarjala s terorjem, z zapiranjem revolucionarjev, z demagogijo. Strah pred rastočim nezadovoljstvom jo je poleg tega pripravil do tega, da si je odprla pot na desno. Zmaga des-

ničarskih strank gre v veliki meri na račun direktnega podpiranja od strani »revolucionarne« vlade.

Taka politika vlade je seveda napravila iz nezadovoljnih kmeč-kih mas zelo dovzeten material za fašistično demagogijo, ki je poslednji adut buržuazije.

S tem nam je precej jasna tudi perspektiva za bodočnost. Ugotovili smo, da meščansko demokratska republikanska vlada ni rešila in ne more rešiti niti enega žgočih problemov, ki tarejo španskega delovnega človeka. Nasprotno, pa bo hotela buržuazija zvaliti nanj vsa bremena gospodarske krize, tako, da se bo položaj tega neprestano slabšal. Prej ali slej, kar je odvisno od aktivnosti delovnih množic, bo meščanstvo odvrгло od sebe tudi figovo pero demokracije in nastopilo z odkrito fašistično diktaturo. Lerroux-jeva vlada je prehod; kontrarevolucionarna zveza med kapitalisti in veleposestniki. To je vlada z demokratsko-republikansko masko, toda s fašistično vsebino in s ciljem, najti izhod iz krize na račun delovnega ljudstva. S pomočjo socialističnih voditeljev, »levih« republikancev in demagogije utira pot fašističnim zakonom in svojemu fašističnemu nasledniku, ki bo zavrğel tudi blede demokratsko republikansko krinko. Gil Robles se pripravlja na pohod na Madrid, na »nacionalno revolucijo«, kakor bi rekel Hitler.

Gil Robles tudi ne taji. Gil Roblesovo prvo dejanje bo kon-kordat s cerkvijo, to se pravi, vrnitev vseh privilegijev, ki jih je revolucija pod pritiskom množic cerkvi vzela. Gil Robles torej niti ne misli na — agrarno reformo.

Položaj španskih kapitalistov in veleposestnikov pa se tudi z Gil Roblesom ne bo utrdil. Temeljna nasprotja ostanejo in bodo slejkoprej privedla do konca. Špansko delovno ljudstvo bo od fašistične vlade zahtevalo rešitve, agrarno reformo, razlastitev ve-leposestnikov, brezposelno podporo, zaščito pred redukcijami prav isto, kar je zahtevalo od republikanske vlade. Fašistična vlada bo mogla seveda še veliko manj ko demokratska rešiti katerokoli teh vprašanj. Subjektivna sposobnost razredno zaved-nega proletariata, ki je bila v tej revoluciji še dokaj prešibka, bo s tem seveda kvalitativno in kvantitativno močno pridobila in bo nekega dne morala postati vodilna. Temu cilju pa stoji za-enkrat še na potu demagoška politika socialističnih voditeljev ter malomeščanskih demokratskih republikancev, ki pa bodo množicam kmalu pokazali svoj pravi lažnjivi obraz, kakor se je to zgodilo v Nemčiji. Objektivno torej predstavlja zmaga des-nice pojačanje nasprotij in pospešenje revolucionarnega procesa. Španija še ni doživela zadnje revolucije.

Ilija Erenburg:

BABEUFOVA SMRT

»Babeufova smrt« je poglavje iz Erenburgove knjige »Zarota enaki«, ki opisuje eno najzanimivejših epizod francoske zgodovine: upor in pogin Grakha Babeufa, enega prvih zastopnikov delavskega razreda in socializma v veliki francoski revoluciji, čigar zarota proti nezmožni, podkupljivi, le še po imenu revolucionarni meščanski vladi petčlanskega direktorija je bila krvavo udušena po zaslugi ovaduha stotnika Grisela. Napeto in živo prikazuje pisatelj, kako rastejo iz nad vse klavrnih političnih, socialnih in kulturnih razmer tedanje dobe izraziti, silni ljudje k upor, nad vsemi Babeuf, ki z nadčloveško energijo sebe do zadnjega z rodbino vred žrtvuje borbi za svobodo in enakost vseh ljudi.

Ura je štiri. Zunaj je že svetlo. S težavo prodira jutro skozi mala okna nekdanje opatije v mračno dvorano, kjer izgorevajo tleče baklje. Siva, mučna luč ždi kakor megla. Kako blede in nesrečni so v njej videti obrazi žena! Tereza Buonarroti stoji z naprej iztegnjenimi rokami ob ograji. Kakor da bi hotela iztrgati skrivnostno obsodbo rokam porotnikov. Babeufova žena vztrepeta pri vsakem šumu. Ko se prikaže zagovornik, Réalu pade knjiga: »Ali pridejo?« Emilove oči gore mrzlično, Kamil joče. Edino obraz malega Gaja kaže brezskrben smehljaj: Gaj spi, prižet na materine prsi.

Spijo tudi prebivalci mesteca Vendôme: Kaj jim mar sodna dvorana, kaj Babeuf, kaj bele ali črne kroglice? Zbudi jih bobnanje, udarjanje kopit in ropot: artileristi peljejo svoje topove. Kaj se je vendar zgodilo? ... Gotovo je sodba nad anarhisti končana...

Komaj je bil zbral predsednik po svojem pogovoru z meščanom Dufaux-jem večino, potrebno za obsodbo, je izdal tudi že svarilo na komandanta. Pripravili so čete za boj. Privredli so obtožence. Ti ne gledajo na vrata, skozi katera morajo vsak čas priti porotniki, gledajo na žene, ki se v solzah smejijo.

Vse se dvigne s prostorov. Predsednik prečita obsodbo. Od razburjenja izgublja nit, besede se mu mešajo, mrtve uradne besede, ki dobe, izgovorjene z drhtečim glasom, nenadoma preprosto človeški pomen. Roke Terezije Buonarroti se krčevito sklepa. Emil kaže zobe kot kaka majhna zver. Marija Babeuf je brezmočno sklenila roke: še vedno čaka na čudež. Predsednik čita počasi. Med dvema dolgima stavkoma prestane, kakor da hoče globoko vdihniti. Dvorana onemi, kakor da bi bila navzoča smrt. Vsi molče: tožilci in obtoženci, zarotniki in sodniki, molče pazniki, molče otroci. Nobenega vzdih. Tedaj končno izgovori okrutne besede. Direktorij ni bil zaman odposlal toliko kurirjev.

Dve glavi je pribarantal. Babeuf in Darthé sta obsojena na smrt, ostali »enaki« v prognanstvo. Buonarroti zavpije:

»Ljudstvo, tu vidiš, kako sodijo tvoje prijatelje! Ljudstvo, zavzemi se za svojega tribuna!«

In oni, ki so v dvorani, se vržejo na ograjo. Sablje paznikov se zablistajo. Povelje. Cepetanje. Četa vojakov naglo prežene zadnje branilce Babeufa. Buonarroti skuša še nekaj dodati, toda preglasa ga vpitje, kletev in jok. Babeuf se skloni k njemu:

»Zdravstvuj, Filip! Obljubi mi, da boš poročal sodobnikom in naslednikom o zaroti enakih.«

Junaki periala! Vaša usoda je zavidanja vredna, vaš vzor je veličasten ...

Obrazi vseh so prepaščeni. Predsednik je pokril oči z roko. Še nima Marija Babeufova dovolj moči, da bi zakričala. Zagovorniški talar meščana Réala je ves okrvavljen. Babeuf leži v njegovih rokah.

Buonarrotijev glas: »V srce z bodalom...« Takoj se dvigne Darthé: »Živi naj republikal« se z vso silo zažene in omahne na tla. Germain kriči: »Morilci!« »Enaki« planejo k telesoma svojih sodrugov. Celo vojaki zgube oblast nad seboj. Žene so preskočile ograjo. Zmeda. Povelje: »Z golim mečem! Ujetnike v ječo! Ven s publiko!...« Zopet blešče sablje. Vojaki odvržejo krvaveči telesi, tolčejo obsojene, suvajo žene vstran. Odstranjeni so! Pol petih. Emilove oči plamte: on tega ne bo pozabil.

Usoda Babeufu in Darthéju ni bila milostna. Dobro so ju zastražili. Ni jima uspelo, da bi si priskrbelo orožje. To, kar je imenoval Buonarroti »bodalo«, sta si bila sama pripravila iz peres jetniških svečnikov. Železo sta bila zbrusila na tleh. Samo ranila sta se. Babeufova roka je povrhu še zgrešila: pregloboko je zadela. Ostrina je zdrsnila in je prevrtala želodčno steno. Nič več ni mogel govoriti. Stokal je. Ko je prišel k njemu zdravnik, da bi odstranil rezilo, je zmajal z glavo: »Ne, ne vendar...« Zelo je trpel, toda še je upal, da bo umrl od rane.

Mestni komandant je medtem nahrulil pribočnike: »Taka malomarnost! Kako, da ni že vse pripravljeno? ...«

Vsi so bili tako zelo prepričani o meščanski smelosti enega Dufaux-ja, da niso poslali o pravem času po »izvršilca visokih razsodb« iz Blois-ja. Poveljnik je zaukazal selu, naj jaše na vso moč: bal se je, da bi zmogel Babeuf umreti, preden bi prispel iz Blois-ja meščan Sanson Mlajši, sin pariškega Sansona. Ceste so bile slabe, on bi ne mogel priti pred nastopom noči. Sanson Mlajši je v rešnici prispel šele ob desetih zvečer. Vsak čas je poizvedoval poveljnik: »Ali sta še živa?...« Babeuf in Darthé sta ležala na slami, pokriti z rjavordečo, strjeno krvjo. Tožila nista, niti stokala, niti za požirek vode nista prosila. Toda bila sta še pri življenju in ječar je vsikdar pomiril poveljnika: »Zakaj bi? ... saj vendar še živita ...«

Ob petih zjutraj. Meščan Sanson dviga skupaj s svojim pomagačem Darthéja z ležišča. Ta se upira. Živ se ne bo predal. Razparano. Kri privre iz nje. Sansonove roke so vse okrvavljene: sicer pa je tega že vajen. Polmrtvi Darthé je še močan. Izvije se jim. Zvežejo ga. Odnese ga. Babeuf sledi.

Na Trgu orožja je malo ljudi. Prezgodaj je še. Prebivalci Vendôma še spe. Par zija. Nekaj patriotov, vdanih Babeufu. Pomladno jutro. Sonce. Bezeg cvete v opatiji. Babeufove oči blodijo poželjivo preko trga: tam se smeji nekdo in zamahne mu prijateljsko z roko. Marija je! Otroci so ž njo. Gaja drži na roki. Hvala ti, zvesta prijateljica! Naj si tudi otroci to ogledajo.

Sanson je Darthéja le z muko končal: dva ječarja sta mu pomagala. Darthé je še kričal, ko je že ležal pod sekiro. Sedaj pride Babeuf na vrsto. Stoji na morišču. Zbira svoje moči. Govori:

»Pozdravljeni, prijatelji! Pozdravljeno, ljudstvo! Umiram v ljubezni...«

S smehljajem motri Gaj bleščečo se igračo: sekira giljotine pade.

Ljudski tribun Grakh Babeuf je umrl 8. periala leta V., po starem štetju 27. maja 1797, šest in trideset let star.

Trupli usmrčencev so vrgli po naredbi komandanta v jarek zunaj mesta. Niso jih predali sorodnikom. One, ki so bili obsojeni na pregnanstvo, so spet zaprli v kletke. Germain je vzkričnil: »Pošljite me v Cayenne, bom tudi tam naprej delal... če ni ljudi — pa med papigami!...« Ko so prispeli pregnanci v trg Saint-Lo, jim je prišel naproti župan z vsemi meščani. Župan je objel Buonarrotija:

»Pozdravljamo vas, borci za enakost...«

Revolucija vendar ni mogla hipoma umreti, še se je borila s smrtjo, preplavljena s krvjo, kot sta se ž njo pred kratkim še borila Babeuf in Darthé.

Medtem je direktorij praznoval zmago: ples pri Barras-ju, sprejem pri Carnotu. Na dan usmrtitve je prejel Jožef Grisel plačilo za svoje nesebične zasluge: meč s prevezo. Tudi so mu izplačali trideset frankov v srebru. Težko je reči, kaj je izsililo to skromno številko: ali primer iz evangelijev ali finančne težkoče meščanov direktorjev.

Celo rablju Sansonu Mlajšemu so izplačali več... Grisel je storil samo svojo dolžnost, brez dinastije Sansonov pa bi bil obstoj Francije nemogoč. Zvečer se je Sanson Mlajši napil v neki krčmi. Širokoustil se je s tem, da Sansoni že stodvajset let služijo državi, da bi brez njih ne bilo ne Capetov ne Barras-jev. Kdo je končal z anarhistom Babeufom? Razume se, da Sanson!

Ponoči je našel pastir Peter, ki se je vračal v vas Montier, dve trupli. Pokril ju je z vejami in poročal, vrnivši se domov, sovaščanom o najdbi. Lojz Vardour, ki je šel nekoč v Pariz po sol, je rekel:

»To je Babeuf. Bil je poštenjak, zato so ga ubili.«

Pri sončnem vzhodu so šli montierski kmetje po trupli Ba-beufa in Darthéja. Spoštljivo so ju pokopali. Poznali niso ne pa-triotičnih pesmi ne onih lepih besed, ki se govore v Parizu ob pokopu republikanca. Molčali so. Samo Lojz Vardour je rekel:

»Zvali so ga ljudskega tribuna... Zato so ga ubili... Njega in onega drugega. To, vidite, je naša revolucija!...«

Prevedel A. K.

M. Knapova:

FEMINIZEM IN BORBA DELOVNE ŽENE

Žensko vprašanje se obravnava pri nas tako, da postaja vedno bolj nejasno. Pojmi: žensko vprašanje, žensko gibanje, femini-zem, emancipacija, se rabijo navadno, kot bi pomenili vsi isto stvar in sicer osvobodilno borbo celokupnega ženstva. In ker smo napredni, beležimo vsak pojav organiziranega dela žen. Sicer je res, da ne vsakega enako in tudi ne prav vsakega, zato pa druge glasneje in slovesneje. Predlanska borba jeseniških delavskih žen, ki so v snegu, mrazu in vso noč, po trudapolnem dnevnem delu, puščajoč doma kopico otrok, stražile tovarno, železnico in druge obratne objekte, ker jim je bilo to potrebno pri pogaja-njih za izboljšanje življenjskih pogojev — ta borba se v ženskih meščanskih listih sploh ni omenila. Čemu, saj proletarke na Jese-nicah niso reševale »ženskega vprašanja« in jih tudi ni v ženski fronti. Udeležujejo se samo mezdnege boja in sicer skupaj s pro-letarskimi močmi. Tudi tedaj, ko so žene v naših rudarskih revir-jih s spontano akcijo opozorile na svojo in svojih otrok neizmer-no stisko, so pisali o tem meščanski listi sramežljivo malo in ženske meščanske organizacije niso kazale nikake naglice za rešitev svojih »sester« po spolu. Obup je zmešal ubogim delav-skim materam pamet, da so šle demonstrirat na cesto radi skorje kruha in so morale potem v bolnico in na sodišče. Nihče se tudi ni zgrozil nad cinizmom sitih »dobrotnikov«, ki so nato »obdaro-vali« bedne delavske reveže s — slamniki! Kdo ve, kako so jih prebavili lačni proletarski želodci. Tudi to ni »žensko«, ampak krušno vprašanje in nimajo na njem nikake krivde plemenite voditeljice meščanskih ženskih organizacij.

Vse drugačen kulturni pojav je prizadevanje raznih meščanskih ženskih društev, n. pr. razstave finega stekla in porcelana, sta-rinskih ur, tulipanov, kaktej, ki dokazujejo narodno bogastvo in goje estetiko. Ali pa gospodinjske razstave in idealne meščanske kuhinje z dragimi pridobitvami moderne tehnike, ki kažejo ma-lomeščanski gospodinji, česa si ne more nabaviti, ker nima sredstev, proletarki pa so porok razbremenitve — v novi družbi.

V sedanji je pri nas tako, da si jih še velika gospodinjstva, kakor so razne menze, ne omislijo in celo največja med njimi, v Delavski zbornici, kjer vladajo kar trije »socializmi«, ne spozna potrebe olajšati kuhinjskim nameščenkam naporno delo z uvedbo raznih strojev. Zato pa je treba vzgajati služkinje ali »hišne pomočnice«, kakor jih imenujemo sedaj v moderni slovenski demokraciji. Gospe izdajajo zanje list in so jim celo častne pokroviteljice pri zabavnih prireditvah. Ustanovile so jim tudi društvo, seveda ne skupno, kjer bi gospa in služkinja, obe ženi, služili skupni ženski stvari, ampak dve organizaciji na neestranski podlagi, tako veliki so tisti ženski skupni interesi. Tudi razne redute v korist brezposelnih so kulturni dogodek prve vrste. O takih zadevah je treba pisati, to je resno in plemenito kulturno stremenje žene, eminentno žensko gibanje ali feminizem, ki se bori za emancipacijo gospe in služkinje v isti fronti.

Žensko vprašanje je kompleks interesov, ki jih ima žena kot človek in kot član družbe. Zato je kljub ignoriranju dogodkov, mešanju pojmov in izbegavanju dejstev resnica le ena in sicer ta, da v današnji razredni družbi tudi žensko vprašanje ne more biti za vse ženske enako, ker je človeško in družbeno stališče žene — prav kakor možovo — odvisno od ekonomskega položaja, ki ga odreja družbena pripadnost. To vidimo najbolj jasno na dveh izrazitih razrednih zastopnicah, če primerjamo ženo veleindustrialca in njegovo tovarniško delavko. Prva je »odlična dama«, ki živi v brezdelju ali le lastni »kulturi« in uživa ves luksuz in ugodje privilegirancev. Delavka si more z napornim delom prislužiti komaj za najskromnejše preživljanje, več vrednost njene delovne sile si prisvaja tovarnar in od tega izkoriščanja živi tudi njegova žena. Skupnih interesov med tema dvema ženama, radi parazitstva ene in izkoriščanja druge, ni.

Iz različnega razrednega položaja izhaja tudi različno žensko gibanje.

Meščansko žensko gibanje je nastalo prej. Ko so morale malo-meščanke, vsled poslabšanja ekonomskega položaja, stremeti po samostojnem zaslužku, se jim je zdelo sramotno prijti za vsako delo, kakor so bile primorane to storiti že desetletja prej proletarke, in so iskale svojemu stanu primerno zaposlitev. Ker pa niso bile usposobljene za poklicno delo, so zahtevale »pravico do izobrazbe in do dela«, kar je začetek meščanskega ženskega gibanja.

Proletarkam se ni bilo treba boriti za »pravico do dela«, ker jim delo ni bila pravica, ampak dolžnost, izhajajoča iz njihovega razrednega položaja, iz potrebe po zaslužku (in sozaslužku) in iz produkcijskega procesa samega, ki si je z nastankom industrije takoj osvojil tudi delo žen in otrok.

Tako je smoter obojega ženskega gibanja popolnoma različen, kljub istemu, in sicer ekonomskemu, impulsu. Meščansko žensko

gibanje se bori za samostojno existenco meščanske žene in za njeno uveljavljanje v meščanski družbi. Proletarsko pa proti razrednemu izkoriščanju in za osvoboditev žene sploh v socialistični družbi.

Meščansko žensko gibanje imenujemo tudi feminizem, ker je »samostojna« organizacija žen neglede na svetovno naziranje in postavlja ženski problem kot osrednji, ne oziraje se na njegovo povezanost s splošnim gospodarskim razvojem. O vzrokih nastanka, zgodovinski upravičenosti in pomenu in o splošnih ciljeh feminizma je pisala »Književnost« že lani. Ker pa vemo, da so žene sodooločujoč faktor v družbi, je za nas važno, kakšen je sedanji program in delo meščanskih žen, katerih osrednja organizacija, Mednarodna ženska zveza, predstavlja čez 40 milijonov žen, ki so včlanjene po posameznih državah v svojih narodnih zvezah, kakor je n. pr. tudi pri nas Jugoslovanski ženski savez. V to svrho naj nam služi poročilo o kongresu Mednarodne ženske zveze, ki se je vršil l. 1930 na Dunaju, in ga posnemamo po Ženskem svetu in po Ženskem pokretu, organu Alianse Ženskih pokretov v Jugoslaviji in poročilo iz Ženskega sveta o Mednarodni ženski konferenci za mir in razorožitev, ki je bila l. 1931 v Beogradu. Zavedamo se, da posamezna zborovanja ne morejo nuditi natančne slike kakenga pokreta, pač pa odkrivajo način postavljanja in obravnavanja problemov, okvir, v katerih se gibljejo in to zadošča našemu namenu ugotoviti progresivno ali reakcionarno smer feminizma z ozirom na potrebe delovne žene,

Kongres sta pozdravila dva avstrijska ministra. Med najodličnejšimi udeleženkami so bile: predsednica lady Aberdeen, aristokratska Angležinja, kateri omogočajo ugodne premoženjske razmere, da prispeva k razvoju Zveze, Dr. Ogilvie Gordova, slavna geologinja, ki deluje za zaščito izseljeniških žen in otrok ter se zavzema za ustanovitev posebnega ženskega oddelka pri Društvu narodov, madame Avril de Sainte Croix deluje za povzdigo npravnosti, Amričanka Mrs. Philip Noth Moore je pridobila s svojim socialnim delom v domovini najvišje državno odlikovanje. Danka Henny Fochhammer je zastopnica v Društvu narodov, elegantna rumunska princezinja Aleksandrina Cantacuzene je prvoboriteljica za etični dvig žene in za zaščito otrok in je tudi prideljena Društvu narodov.

Obravnavala so se vprašanja, ki tvorijo področje feminističnega gibanja: pravni položaj žene, ženska volilna pravica, javno zdravje, enaka morala in boj proti trgovini z dekleti, mirovna ideja in rabsodišče, tisk, preseljevanje, poklicno delo za žene, vzgoja in pouk, zaščita dece in mladine, umetnost, gospodarstvo, društvene zadeve.

Oglejmo si najprej, kako so obravnavale svetovno-politične probleme, kakor so razorožitev, vojna in ekonomsko vprašanje.

O mirovni propagandi je govorilo več delegatinj. Princeza

Cantacuzene je izjavila: — »Mir ni mogoč v družbi, kjer prevladuje anarhija, ostane samo brezpomembna beseda, ako nismo sposobne, da ustvarimo novo mentaliteto družbe — še sedaj ne ustvarjamo novih vzgojnih metod, ki bi naredile iz naše dece zmagovalce duš nad silo.« Indijanka Soradži je povdarjala: »Mislino še na druge načine za propagando miru. Vzemimo vzgojo, socialno zbližanje, industrijske zveze. Tu dela konkurenca edini element medsebojnega trenja, ako odnosi niso osigurani na osnovi prijateljstva.« Urednica Ženskega pokreta je napisala v ženskem pokretu od 15. 11. 1930.: »Rat je sankcionisano ubijanje za neke imaginarne vrednosti...«

V resnici te vrednote niso imaginarne, ampak povsem konkretne in realne in sicer so petrolej, bombaž, premog, zemlja i. dr. Iz posedanja teh in še drugih produkcijskih sredstev izvira bogastvo in politična moč in v tem je vzrok vseh vojn, katerih ne bo odpravil vpliv visoko moralnih osebnosti, vzgoje in prijateljstva, marveč organizirani razredno zavedni proletariat.

Napačno je tudi reševanje ekonomskega vprašanja in razorožitve. Mednarodna ženska konferenca za mir in razorožitev v Beogradu l. 1931 je imela na dnevnem redu: 1. razorožitev, 2. rešitev ekonomskega vprašanja, 3. ujedinjenje žen. — Bila je sprejeta tale teza razorožitve: »Najprej varnost, potem razorožitev.« Torej ne najprej razorožitev, ampak najprej varnost, oboroževanje. Radi svobodne konkurence, radi obrambe svojega trga se z orožjem zavaruje kapital proti kapitalu. To je recept kapitalistične družbe, čigar posledica je do zob oboroženi fašizem, ki izziva vojne radi nasprotja med posameznimi imperialističnimi skupinami takozvanih nacionalnih držav in radi rešitve vedno bolj napetega notranjepolitičnega položaja med vladajočimi in podložnim razredom. Na tej podlagi je seveda nemogoča mednarodna unija držav — ki jo je tudi predlagala ta konferenca — neglede na to, da je unija držav sploh utopija na sedanji stopnji razvoja kapitalizma, kar dokazuje usoda Društva narodov. Tako je bila sprejeta na mednarodni ženski mirovni konferenci fašistična teza »razorožitve«. Obravnavanje tako važnega problema, kakor je razorožitev v napetem ozračju povojnega imperalizma, v smislu fašizma na eni strani in utopij na drugi, gotovo ni v interesu vseh 40 milijonov mater in žen, ki jih predstavlja feminizem, ampak le njegove manjšine, dam — pripadnice vladajoče družbe.

Pri obravnavi ekonomskega vprašanja so bili stavljeni razni predlogi in sicer rumunski: ustanoviti naj se mednarodna agrarna in mednarodna industrijska banka; francoski: izvede naj se racionalizacija produkcije in konzuma, pridobi novih klientov, anulirajo reparacije. Ti poizkusi rešitve kapitalističnega gospodarstva se deloma izvajajo, a brezuspešno. Svetovna kriza je nastala iz nasprotij v kapitalističnem gospodarstvu, zato je edini

izhod iz nje odprava teh nasprotij, ki so: 1. nasprotje med delom in kapitalom, 2. nasprotje med posameznimi finančnimi skupinami, 3. nasprotje med gospodujočimi narodi in kolonialnimi in odvisnimi ljudstvi. Ta nasprotja pa se v sedanjem družbenem sistemu ne morejo rešiti. Zato gre tudi borba za tako rešitev ekonomskega vprašanja, ki bo osvobodila široke ljudske plasti, preko feminističnega okvira v vrste razredne borbe proletariata. Za feminizem značilen način reševanja ekonomskega vprašanja je pokazala ena izmed voditeljic jugoslovanskega feminizma, ga. M. Atanacković, ki je na Mednarodni konferenci dela v Ženevi l. 1932. predlagala glede starostne meje za pripustitev otrok k industrijskemu delu za našo državo izjemo. Starostna meja otrok je povsod 14 let. Ga. Atanacković pa je predlagala za našo državo izjemno starostno mejo 12 let — upoštevajoč razmere v južnih krajih naše države, kjer otroci le par let hodijo v šolo in so tudi prej zreli — tako je poročala na svojem javnem predavanju v Ljubljani 3. maja 1932. Pred nekaj meseci pa smo čitali v »Politiki« o nečutenem zlorabljanju okrog 100 dečkov 10—13 letnih v tovarni konzerv v Pijevu pri Beogradu, katero je odkrila beograjska Delavska zbornica. Ga. M. A. seveda tega ni kriva, ampak sistem, v čigar interesu je stavila svoj predlog. Je to isti sistem, ki povzroča analfabetizem in brezposelnost učiteljstva. Kako pereče je ekonomsko vprašanje tudi za intelektualno mladino, je povedala mladina na večeru, ki ga je posvetil dunajski kongres vprašanju razmerja med ženskimi pokretom in mladino. Tu je govorila tudi Jugoslovanka ga. A. Hristić: — »Od ženske mladine je odvisno, ali bo oživetvorila tiste idejne vrednosti življenja, ki se danes, žal, zaradi materialističnega pojmovanja tako zapostavljajo. — Razven onega, kar je transcendentalno, nimamo niti enega pomembnega kodeksa.« Dr. M. Schauer je izvajala: — »V političnem življenju morajo žene gojiti duh edinstva preko ozkih mej osebnosti in razreda. Naloga žen v političnem življenju je, da se premagajo predsodki, ki nas ločijo.« V imenu mladine, ki študira, je povedala neka dijakinja, da pričakuje mladina od bodočnosti samo pravico do dela, od ženskega pokreta pa za to pomoč. Pomagajo naj tudi pri mednarodnem zbližanju.

Torej nič idej, transcendentalnosti in duha, marveč popolnoma »materialistična« zahteva — kruh — katera bo, če bo zasledovana dosledno, prešla iz neomejenega kompleksa feminističnih fraz v ozke pregraje razrednega boja in ko bo rešena uspešno, bo podlaga moralnega kodeksa novega, svobodnega človeka, za katerega se bori razredno zavedni proletariati.

Tudi problemi, ki tvorijo specielno področje ženskega vprašanja: prostitucija, družina, zaščita matere in otroka, poklicno delo žene — ne rešuje feminizem v interesu delovne žene.

Glede prostitucije je zahteval dunajski kongres, da se smatra trgovina z dekleti za delikt in naj se prostitutkam omogoči mirno

življenje, ako se povrnejo k poštenemu načinu zaslužka. V tej zvezi se je razpravljalo tudi o uvedbi ženske policije v vseh državah.

Uspešneje bi se borile feministke proti prostituciji, če bi skrbele za pošteno, to se pravi, za kulturno preživljanje, za zadosten zaslužek vsem delovnim ženam in ne le njim, ampak vsemu proletariatu, ker je včasih vzrok prostitucije že v ambijentu družine, katero revščina vse prej nego usposablja za vzgojo plemenitenja človeških instinktov. Seveda tega feministke ne morejo storiti, to ni v njihovem programu. Toda s tem, da ne pokažejo na pravi vzrok ovirajo tudi pravilno in uspešno borbo. Prostitucija se je začela z ustanovo monogamnega zakona, ki ne sloni na naravnih, marveč na gospodarskih pogojih, na zasebni lastnini. Monogamija je obvezna še danes le za ženo-roditeljico legitimnih dedičev. Zato je posledica monogamnega zakona na eni strani poligamija mož, na drugi pa prostitucija in nezakonska mati in otrok, ki — izobčena iz posestnih razmer — ne najdetja priznanja meščanske družbe. V kapitalizmu so siromašne žene primorane prodajati tudi svoje telo, da morejo živeti. Prostitucija je gospodarski problem in reševati jo z malopomembnimi reformami in s policijo, pa četudi z žensko, je utopistična metoda zdravljenja družbenih bolezni.

V zvezi s tem je tudi borba za ohranitev meščanske družine reakcionarna. Američanka Dr. V. Parker je izvajala na dunajskem kongresu: »— V nevarnosti je mir družine in blagostanje domačega ognjišča, ki je osnova celokupnega nacionalnega in internacionalnega življenja.« To je danes resnica le še za boljše situirane kroge malomeščanstva, če seveda izvzamemo veliko buržuazijo, ki živi v izobilju. Pri proletariatu in velikem delu malomeščanstva ni mogoče govoriti o blagostanju in miru družine. Družina tudi ni več podlaga družbe, ker ni več delovna enota, njena patriarhalna oblika je v razpadu, kar pa je družbeni progres in pogoj ženine osvoboditve. F. Engels pravi: »Poseben značaj gospodstva moža nad ženo v moderni (t. j. meščanski — op.) družini in potreba kakor način, vzpostavitve resnične družbene enakopravnosti obeh, bo stopil šele tedaj na beli dan, ko bosta oba juridično docela enakopravna. Pokazalo se bo, da je prvi pogoj osvoboditve žene uvrstitev vsega ženskega spola v industrijo in da zahteva to zopet odstranitev lastnosti posamezne družine kot gospodarske družbene edinice.« To je napovedal Engels pred 50 leti na podlagi svojega sociološkega spoznanja. Danes pa čutijo to potrebno že milijoni delovnih žen, ki jim zastarela oblika družine in iz nje izhajajoči zakoni in tradicija, nalaga trojno breme dolžnosti: gospodinjstvo, materinstvo in delo v produkciji, oziroma v poklicu, v takih okoliščinah, ki jih hrome telesno in duševno. Ker pa je osvoboditev žene in njena enakopravnost z možem tako dolgo nemogoča, dokler je izključena od

družbenega produktivnega dela in omejena le na privatno hišno delo, mora stremeti za olajšanjem delovnih pogojev in materinstva. To se more zgoditi s podružabljenjem gospodinjstva in materinstva in s prenehanjem izkoriščanja v produkcijskem procesu in poklicnem delu. To so edino prave smernice osvobodilnega boja delovne žene, ne pa prizadevanje za preživele in množiči škodljive družbene oblike.

Radi različnega gledanja teh specielno ženskih problemov se pojavljajo v feminizmu samem notranja trenja. Soglasnosti ni v vprašanju družine, vzgoje otrok, seksualnih reform, regulacije porodov i. dr. Delovne žene skušajo usmeriti s svojimi zahtevami, ki jih jim narekuje boj za obstanek, feministično gibanje na levo. Zastopnice buržuazije in delegatke raznih vlad, ki predstavljajo uradni del feminizma in njegov izvršni organ, pa skrbno čuvajo interese svojega razreda.

Ko se je vršila lani v Ljubljani akcija za regulacijo porodov, ki je zahtevala zlasti socialno indikacijo in uvedbo profilakse proti nosečnosti, je to akcijo organizirala Zveza delavskih žen; pridružili sta se ji le dve ženski društvi in sicer oni dve, ki združujeta večinoma le žene v poklicih, t. j. Zveza akademsko izobraženih žen v Ljubljani in Ženski pokret v Lj. Izven Ljubljane so se vršili shodi le v slovenskih industrijskih centrih in le v okviru proletarskega ženskega gibanja. Feministke niso priredile niti enega v vsej državi. Vprašanje porodov je namreč tesno zvezano z industrijsko rezervno armado.

Jasno je, da feminizem ne more osvoboditi delovne žene. Z nastopom fašizma, ki odreka ženi politično in gospodarsko svobodo, pa je pridobil feminizem zopet moralno upravičenost, ugled in delokrog. Vendar tudi to samo subjektivno. Borba fašistov ne velja namreč le ženi, ampak delovnemu ljudstvu sploh. Fašizem je skrajni napor kapitalizma za obstoj in čim večja je kapitalistična kriza, tembolj mora pritiskati navzdol, zlasti na najbolj brezpraven del družbe, na delovne žene. Feminizem je res priboril meščanskim ženam pravico do dela. To pa se mu je posrečilo zato, ker s tem ni bilo ogroženo kapitalistično gospodarstvo. Nasprotno: kapitalizem je naslonil na pravico do dela sistem najbolj umazanega izkoriščanja tako, da so delovne žene povečini vesele, če se morejo odreči poklicnemu delu in se zahvaliti za gospodarsko, politično in osebno »svobodo« ter se vrniti k izvrševanju le svojega »naravnega poklica«, gospodinjstva in materinstva. V tem je tudi najbrže glavni vzrok uspeha fašizma in drugih (n. pr. klerikalnih v Španiji i. dr.) reakcionarnih gibanj med ženami. Zdaj pa, ko zahtevajo kapitalistični interesi redukcijo delovnih sil, je fašizem z eno samo gesto zlomil moč najbolj organiziranega feminizma v Nemčiji in uspešno odpušča delovne žene iz poklicev in produkcije. Okvir feminizma je za delovno ženo vseskozi preozek. Zakaj borba za resnično samo-

stojnost in svobodo je le boj razredno zavednega proletariata proti izkoriščanju in za družbo novega svobodnega človeka.

To je torej feminizem: enakopravnost žene z možem, socialne reforme in kulturni podvig v meščanskem družbenem redu. Postavljanje in obravnavanje problemov se vrši v duhu liberalne demokracije z ženskim vprašanjem kot osrednjim in autonomnim. To je docela v smislu potreb buržuazne žene, ki stremi za pravno priznano emancipacijo z možem lastnega razreda, ker je v praktičnem življenju itak enaka svojemu možu, napram malomeščanu ali proletarcu pa je v resnici v vsakem oziru privilegirana, četudi izgleda na papirju zapostavljena. V interesu buržuazije je ohranitev sedanjega družbenega reda, zato se bore te dame za skupno žensko fronto, poudarjajo skupne spolne, družbene itd. krivice in s frazami o človečnosti in spoštovanju svobode in osebnosti, zastirajo razredno razliko in izkoriščanje ter prikrivajo pravi izvor zatiranja; zasebno lastnino, razredno družbo. Ženski pokret piše: »Ideologija feministk je visoko idealistična, spoštovanje tuje osebnosti, spoštovanje svobode vsakega naroda.« Engels pa pravi: »Nagon k sreči živi le v najmanjši meri od idealnih pravic in v največji meri od materialnih sredstev, tu pa skrbi kapitalistična proizvodnja za to, da dobiva velika večina enakopravnih oseb le neobhodno potrebno za bedno življenje.« Ideologija feministk, dasi ni enotna in zaokrožena, temelji še danes na liberalizmu, iz katerega je izšla.

Poostritev razrednih nasprotij, kriza kapitalističnega sistema je povzročila krizo feminizma. Njegove meščanske in samoženske parole ne odgovarjajo več potrebam vedno slabše situiranih množic delovnih žen. Čas stavi večje zahteve, kakor je samo pravno izenačenje spolov. S principom ženskih pravic je v navzkrižju dejstvo, da so socialne in politične podlage skupnosti, kjer naj bi se uresničile te pravice, vedno bolj trhle. Feminizmu obrača hrbet zlasti mladina.

Nekatere voditeljice feminizma, iz vrst poklicnih žen, pravilno spoznavajo vzrok njegove kriz in predlagajo, naj bi se feminizem preusmeril v socialni pokret z vsemi konsekvencami, ki bi sledile iz tega, kakor poroča »Književnost« št. 6. »Žensko vprašanje«.

V naših slovenskih razmerah feminizem nima realne baze, temveč sloni le na malomeščanski ambiciji veljati za »damo«, sociološki nepoučenosti in ideološki zmedenosti. Velike buržuazije je pri nas malo, večina naših takozvanih malomeščanskih žen, zlasti poročenih, pa je v takem gmotnem položaju, da jih bolj skrbi eksistenca družine in preskrba otrok, nego lastna spolna zapostavljenost. Tudi pri neporočenih prevladuje spoznanje negotovosti življenjskih pogojev in dasi se zavedajo, da so v slabšem položaju kakor možje, vidijo tudi poslabšanje pri moških. Tako so vedno bolj dani vsi predpogoji, da bodo pripeljale razredno zavedne posameznice, ki delujejo v okviru feminizma, delovne

žene iz vrst meščanskega žeskega gibanja v proletarsko, kamor po svojem položaju spadajo in kjer bodo množice delovnih žen in vsega proletariata v skupni, trdi borbi šle lepši bodočnosti nasproti.

Proletarsko žensko gibanje je del socialnega gibanja za osvoboditev vseh delovnih ljudi. Zavedne proletarske žene se ne bore le proti predpravicam mož, marveč skupaj z njimi proti vsem predpravicam posedujočih in vladajočih. Njihov boj velja vsakemu izkoriščanju, človeškemu in socialnemu, zato se uvrščajo v skupno fronto vseh zatiranih. Zakaj vzroki neenakopravnosti žene so vzporedni vzroki brezpravnosti proletariata: zasebna lastnina in razredna družba, ki podreja šibkejšega močnejšemu. Z odpravo zasebne lastnine bo samoposebi odpadlo socialno nasprotje med obema razredoma, pa tudi človeško med možem in ženo. Zato je rešitev za ženo in moža enaka in skupna. Proletarsko žensko gibanje ni žensko, ampak razredno.

Res je, da so se v boju za posebno ženska vprašanja združile meščanke in proletarke od slučaja do slučaja. Pri nas se je zgodil celo slučaj, da so slovenske proletarke pomagale feministkam v akciji za enakopravnost žene v — dednem pravu — in pripomogle, da se je nabralo v Sloveniji največ podpisov. Za razredno zavednost je potrebna tudi vzgoja in izobrazba, kar je proletarki zaradi njenega ekonomskega položaja mnogo bolj otežkočeno kakor meščanki. Toda v dobi velikih odločitev so nastopale žene vedno kot pripadnice svojega razreda in ne kot žene.

V francoski revoluciji so žene pariških predmestij plesale okoli giljotine, ki naj bi jih osvobodila aristokratskih krvosesov. To je bil plés lačnih in ponižanih. V isti francoski revoluciji je izjavila meščanka Olympe de Gouges v obrambo ženskih pravic: »Žene imajo pravico stopiti na govorniški oder, ker imajo pravico stopiti na morilnega.« Fundamentalna razredna razlika je tu očitna. Malomeščanke in proletarke plešejo okoli giljotine, vidijo v njej orodje, ki jih pomaga braniti, sledijo elementarnemu impulzu, razrednemu nagonu. Dama se brani proti temu sredstvu nasilja, čigar žrtev bi lahko postala. Charlotte Corday je umorila Marata, prijatelja ljudstva ne kot žena, temveč kot royalistka. Madame Roland, ki je spadala k veliki buržuaziji, je bila sprva prepričana revolucionarka. Udejstvovala se je tudi aktivno, toda ne v smislu ženskih pravic, temveč povsem instinktivno v okviru svojega razrednega interesa. Ko se je politika girondistov izpremenila v protirevolucionarno, je tudi madame Roland prenehala biti ognjevit revolucionarka in od ženskih pravic njenega razreda ji je ostala samo giljotina.

Tudi v pariški komuni so se borile tisočere junaške žene pariških predmestij za skupno stvar zatiranih. Louise Michel opisuje v svojih spominih nešteto vzgledov poguma in požrtvoval-

nost pariških proletark. Medtem ko je stala združena buržuazija, francoska in tuja, pred vrati Pariza, razstreljevala utrdbe in požigala predmestja, so se v mestu junaško borili proletarci in proletarke. Zunaj premoč, notri pa junaki in junakinje, ki so se borili za nov družbeni red.

Internacionalni ženski dan 1. 1917 je obenem veliki zgodovinski dan. 90.000 delavk je ta dan v Petrogradu stavkalo. Vlada je prepovedala praznovanje ženskega dneva, zato je prišlo do demonstracij, ki so se priključile borbi ruskega ljudstva zoper carizem. Ob Kornilovem napadu je šlo 200.000 delavk na fronto itd. Žena zavzema danes v Rusiji povsem svoboden in enakopraven položaj tako v družbi kakor v razmerju do moškega.

Zadnje smo morali omeniti samo mimogrede, zato se vračamo spet k našim razmeram.

Tudi pri nas kaže različno udejstvovanje žen njihovo razredno diferenciacijo. Na eni strani borba proletarskih in delovnih žen za kosček kruha, za pravico do dela, za človeško in socialno enakopravnost, za novo družbo, na drugi pa »dobrodelnost, telesna kultura, estetika in sijaj«. Razvoj družbe, v kateri moramo živeti, tira tudi žensko gibanje v ostro ločitev front in v jasno opredelitev borbe.

F. C. Weiskopf:

MIRJAM

Ne bil bi je spoznal. Občutil nisem niti trohice tiste nemirne radovednosti, ki nas včasih prevzame pri pogledu kakega tujega in vendar na videz znanega obraza, s katerim pa tisti trenotek ne vemo ne kod ne kam — celo mimo nje bi bil šel, če bi ne vstopila naravnost pred me in vprašala: »Ali se ne pozna, tovariš? Se ne spominjate več? Takrat, na oglu Tverskaje in Leontjevskega pereuloka? Prerekala sem se...«

Moje začudenje se je spremenilo v prepadenost. Pozabljen doživljaj se je počasi povračal v spomin; izvenelo ime je bilo treba najti; spomin se je začel obujati.

Opazila je; smejala se je; opazila je tudi, da sem že nekaj videl, kar še nisem hotel verjeti. Rekla je, še vedno v smehu: »Oh, nekoliko sem se spremenila, kaj ne? Toda, če se pobliže pogleda...«

Ona je bila! Da, spremenila se je; ramena so postala bolj okrogla in lica so se napolnila in zrdečila, zrastle je in bila je močnejša, zdrava, zrela in mirna; mesto lakastih škornjčkov z visokimi petami, v katerih je takrat skakljala, je nosila zdaj grobe, toda nove platnene čevlje; mesto svilenega klobučka moško čepico, mesto mnogo prevelikega plišastega plašča je imela zdaj tesno ležečo, svetlikajočo se usnjeno suknjo, na kateri se

je — komaj sem verjel svojim očem — svetlikal — zlato in rdeče — komsomolski znak... Spremenila se je bila; toda tu je bilo še vedno široko čelo, tu so bile še črne, zavite obrvi nad mandelnasto izrezanimi očmi, tu so bila še nežna in obenem robata usta z otroško linijo ustnic in od spoznanja in doživetij navzdol zavitimi koti.

»Mirjam,« sem dejal, še vedno prepaden, »Mirjam, vi?«

Spet se je smejala. Tako si takrat najinega svidenja gotovo nisem predstavljal, je vprašala. »Tako prav gotovo ne?« Ne, tako ne! Pred petimi leti sem jo srečal; pozno ponoči, rfa poti domov po večeru, ki je bil poln neštevilnih pladnjev čaja, cigaret in neštevilnih razgovorov, ko sem si hotel glavo od vsega tega nekoliko prezračiti. Šel sem počasi po poltemni in skoraj prazni Tverskaji navzdol. Ob bližnjem oglu sta se prepirala neki moški in neko dekle. Ne bil bi se ustavil, če bi ne bil v dekletovem glasu tako čuden zvok, globok in poln in pri tem vendar tako sirov kakor glas zvonca stare, nekoliko pokvarjene ure. Mož je razsajal, da hoče denar sedaj, takoj, ali pa se bo zgodila nesreča. Dekle je odgovarjalo, da naj gre svojo pot, ker nista več za skupaj; še v glavo ji ne pade, da bi ga še naprej vzdrževala. Mož jo je zagrabil. Zacvilila je. Mož ni popustil. Zakričal sem, da si naj ne drzne tepsti jo, toda on je kar udrihal. Poskušal sem ga zgrabiti za roko, on pa se me je otresel in tulil, da se naj ne vmešavam v tuje zadeve; to je njegovo dekle, in če se takoj ne izgubim... Tedaj se je pojavil milicionar in vsi trije smo morali z njim na stražnico. Tam so moža po kratkem zasliševanju aretirali. »Radi zvodništva.« (»Prostitucija«, mi je rekel takrat okrožni načelnik, »je zlo, ki ga moremo zatreti edinole, če iztrebimo njegove socialne korenike; in to bomo storili. Prostitucija je za dekleta nesreča, za moške sramota in nevarnost, za zvodnike, zvodnice in gospodarje bordelov vir dohodka, sredstvo najbolj zoprnega izžemanja; zaradi tega ne nastopamo proti »udejstvujočim se«, edino, če so bolne — potem pridejo v zdravniško oskrbo, nasprotno pa najostreje kaznujemo okoriščevalce«.)

Dekle so z mano vred odpustili. Na poti od stražnice mi je povedala svojo zgodbo. Bila je 17 let stara, ime ji je bilo Mirjam in doma je bila iz Gomela. Njenega očeta, majhnega judovskega rokodelca, mater, dve sestri in brata so v državljanski vojni beli pobili; njo samo, desetletno, so trikrat posilili. Nekaj let je živela v gozdovih s četo »zelenih«, bolehaajočih dezertarjev in pobeglih kmetov. V začetku Nepa je prišla v Moskvo, kjer je istočasno s privatno trgovino oživel tudi »štarih«.

Pripovedovala je o svojem življenju, o bivanju v kanalu, o brezuspešnem »štirihu«, o grobosti moža, s katerim je živela, o pijančevanju, gladu; pripovedovala je z neudeleženo brezbriznostjo, da je vzbujala videz, kakor da poroča o nekom drugem, ne o sebi. (»Kakor izžgana sem bila,« je dejala sedaj, ko sem

jo spomnil, »v duši je bilo čisto prazno; nisem bila več človek.« Ko sem jo vprašal, če ji lahko na kakšen način pomagam, je rekla: ne, ona je pač že za tako življenje ustvarjena in to življenje zanjo, in poleg tega se je že preveč nanj navadila in noče in ne more ničesar spremeniti. Toda če pa hočem na vsak način kaj zanjo storiti, naj vendar grem k moskovskemu mestnemu sovjetu, saj sem prav gotovo kakšen inozemski delegat ali nekaj podobnega in se mi bo mogoče posrečilo — torej kratko in malo, gre za to, da je treba moskovskemu sovjetu razjasniti, da je njegova določba o razsvetljevanju taksijev pri nočnih voznjah nesocialna, da povzroča prostitutkam, ki so jim sicer vse politične pravice odvzete, ki pa so še vedno kljub temu nekaj boljšega kakor izkoriščevalci, popi in prejšnji žandarji, — občutno škodo, ker so taksiji v času stanovanjske stiske in podržavljenja hotelov edina možnost...

Neki »stalni gost«, ki je že precej časa čakal in postal nestrpen, in ki ga Mirjam ni hotela izgubiti, je prekinil najin razgovor. Drugega dne sem odpotoval; pri svojih poznejših obiskih Moskve nisem videl Mirjam nikoli več.

Zdaj sediva v rdečem kotu »Moskovskega zdravstveno-delovnega« profilakterja. Moral sem Mirjam spremiti, da vidim, kako zdaj živi in kje dela. Pripoveduje mi, kako ji je šlo vedno bolj slabo in slabo; kako je začela brezumno piti, ne samo žganja in piva, tudi baldrianovo tinkturo, spirit z vodo itd., kako jo je nato prišla velika utrujenost in velik stud.

»Noge niso hotele več iti in jaz nisem mogla več jesti; nisem več vedela, kaj je bilo, niti tega nisem vedela, da sem bila bolna. Pozneje, na kliniki, so mi povedali, da imam sifilis. Prej sem vedno mislila, to mora biti strašno —, pa ni bilo strašno! Prvič sem imela belo posteljo; imela sem jo sama zase; ljudje so bili tam, ki so skrbeli zame, ne da bi kaj zahtevali; toplo je bilo in imela sem dovolj jesti.«

Ko so jo odpustili iz bolnice, je sama prosila za sprejem v delovni profilakterij. Red v skupnem domu, redno delo pri šivalnem stroju, odpoved alkoholu — vse to v začetku ni bilo lahko prenašati. Nekajkrat je padla nazaj, enkrat zelo hudo; pijanstvo in »štiri« in celo poskus tatvine; toda starejše tovarišice so pomagale. »Organizirale so „bugzirbrigado“ (to je brigada, ki prostovoljno prevzame dolžnost, organizacije ali osebe spet spraviti do dela, Op. prev.) in prevzele botrino nad mano. Od takrat nisem več pila in tudi nobenega opomina nisem več dobila.«

Nato je začela brati; šla je k prvim zborovanjem; potem se je udeležila v delavni »socialistične tekme«; nato... Prekinila je in končala: »Toda to ni več moj individualni slučaj; to je že tipična zgodba vseh deklet, ki pridejo sem.« Mislim: »Ne več moj individualni slučaj, temveč tipična zgodba — kdo govori tako? Ali je to še Mirjam? Ali ni to...«

Uganila je moje misli in rekla smehljajoč se: »Da, drug človek postanete tukaj. Tukaj vse pretopijo. Tako se zgodi vsem, ki so tu. Kako se to zgodi, sprva človek niti ne ve, samo naenkrat opazi, da ima nove oči, nova ušesa, nov jezik.« In po odmoru: »Kar naenkrat se opazi. Vem še, kako je bilo pri meni, in kdaj; lahko povem dan; bil je moj rojstni dan, prvi tu v profilakteriju, sedem mesecev po vstopu. Navadila sem se že in se počutila prijetno, toda rojstnega dne sem naenkrat začutila, da sem nova, da je življenje novo, da ima smisel živeti... in da je lepo!«

*

Na mizi ravnateljske sobe, kamor me pelje vodja profilakterija, leže knjige, fotografije in dokumenti. »Gradivo za razstavo ob petnajstletnici oktoberske revolucije«; izjavi ravnatelj, »pkazati hočemo, kako se je razvijala prostitucija v stari Rusiji, v Sovjetski uniji in kako v kapitalističnih državah in kako smo se v petih letih od ustanovitve tega zavoda naprej borili proti njej. Kar vidite tu na mizi, spada v oddelek 'Carska Rusija'; zaposleni smo pravkar s pregledovanjem.«

Poleg zbirke »Hišnih redov v javnih hišah« leži kup debelih foliantov. Na najvišjem je z zlatimi črkami zapisano: »Album medicinsko-policijskega komiteja za nižjenovgorodski velesejem 1910. l.« Odpre ga. Njegove strani so pokrite s fotografijami kakor strani albuma zločincev. Slika ob sliki: še napol otroci, mlade deklice, zrele žene, starke; visoki tilasti ovratniki... široki klobuki, ogromne turban-frizure, lične kmečke rute in kite. Pod vsako sliko ime, nad vsako sliko številka. Nad zadnjo: 813...

... Poleg modrih »rumenih knjižic« leže rumeni »črni« akti.

Jefrozina Danilova Knyže, devica, 40 let stara, nikoli predkaznovana, imejteljica kapitala 5000 rubljev, prosi njegovo blagorodje, gospoda mestnega načelnika Moskve, za dovoljenje, da sme odpreti v hiši vdove Goldstein, v Bogoslovskega ulici, »stanovanje za sestanke med moškimi in ženskami«. Spričevalo policijskega zdravnika je priloženo in se končuje z besedami: »...ugovorov ni, prav posebno ne, ker se vidi v očigled na krajevne razmere otvoritev take hiše izredno zaželjena.« Prošnja je bila v šestih mesecih rešena.

Prav toliko let pa je potrebovala za rešitev prošnja kmetice A. D. Koroljeve, da »jo zbrišejo iz liste javnih žensk in za vrnitev »legitimacije«. Šest let radi tega, ker je za poizvedbo povprašani »Oddelek za javni red in mir v mestu Moskvi« zaupno sporočil, da Koroljevo opazuje, odkar je dala v decembru 1908 prenočišče V. I. Azepovu, ki je zbežal iz prognanstva.

»Šest let brez legitimacije, ali veste, kaj je to v stari Rusiji pomenilo?« vpraša ravnatelj. »Ali veste, da so govorili, da se Rus sestoji iz telesa, duše in iz legitimacije? Toda pustiva to... Pustiva preteklost, ki je mrtva. Pridite, pokazati vam hočem sedanost.« Pelje me skozi ambulatorij, obednico, spalnice. Zad-

nja soba napravi vtis, kakor da nihče ne stanuje v nji. »Prazna je. Zaradi padanja prostitucije dobivamo vedno manj deklet. Še v začetku petletke smo mislili, da bo zidava čisto novih mest, dotok inozemskih specialistov, koncentracije ogromnih, pravkar iz vasi došlih delavskih množic v novih industrijskih središčih — prej povečala nego zmanjšala prostitucijo; zato smo napravili svoj petletni načrt, ki je predvideval pomnožitev postelj do 1200. Resnični razvoj pa je naše račune prekrizal; mi smo obrat,« je dejal in se smehljaj, »ki svojega petletnega načrta ni izvršil.«

Koliko prebivalcev ima profilakterij? 395. — Da, vsi so prišli prostovoljno, po odpustu iz bolnice, kjer so najprej izvršili tako zvani začetni kurz; zdaj dela del v delavnicah profilakterija, samo ob sebi umevno proti polnemu odplačilu, drugi del pa v obratnih šolah, ki jih imajo velika podjetja. Na tabli stenskega časnika je naliman papirček, ki poziva k obisku slavnostnega večera »na čast naše odlikovane napadalne brigade«. Drugi papirček sporoča, da bodo politične ure po soglasnem sklepu zborovanja od prihodnjega tedna podvojene.

»Da, z veliko vnemo se uče, v delavnici, v obratni šoli, v kurzih. Mi smo v petih letih obstoja profilakterija dali industriji 1200 visoko kvalificiranih delavk; 400 jih obiskuje nadaljevalne šole, delavske fakultete, tehnične šole... veliko število jih dela v strokovnih in 72 v političnih organizacijah, ena je predsednica obratnega sveta v veliki tovarni.«

V trikotajni delavnici visi sredi dvorane med pletiljami in šiviljami transparent »Social. tekmovanja«. Trenotno je krojačnica precej naprej pred drugimi. »Toda mi jo bomo dohiteli,« nam zagotavlja dekle pri prvem pletilnem stroju, »trikotaja ne bo zaostala, o tem ste lahko prepričani.«

V klubu je del razstave že postavljen. Ena stena sobe je pokrita z zemljevidom. Male zastave, ki stoje na evropskih mestih, nosijo mesto državnih grbov številke: Dunaj 32.000, Berlin 50.000, Paris 80.000, London 100.000, Moskva 400.

»Število prostitutk,« razjasni ravnatelj. »In v Moskvi jih res ni več?« »Da, približno štiri sto. Seveda je to število rezultat ocenitev, kakor vsa druga števila, samo, da morejo naši statistiki v tem slučaju mnogo natančneje delati kakor njih inozemski kolegi, ker je v mestu kakor je Moskva — kjer ni takih hotelov, najemodajavcev sob in širokogrudnih hišnih gospodarjev, nobenih privatnih točilnic in nobenih nočnih lokalov — oceniti število prostitutk veliko lažje kakor n. pr. v Parizu ali Londonu.«

»400 prostitutk v milijonskem mestu, to bi bilo vendar...«

»Da, to pomeni, da smo prostitutke takorekoč kot likvidirali. V deželi brez brezposelnih, v družbi, ki ne trpi izkoriščevanja, v državi, ki ni samo proglasila popolne gospodarske, politične in socialne enakopravnosti žene, temveč jo tudi uresničuje, mora prostitucija svoj množni značaj izgubiti. Teh nekaj sto prosti-

tutk, ki jih še imamo, je ali duševno defektnih ali delamržnih in družbeno škodljivih elementov. Kako pravilna je ta domneva, vam naj dokazuje dejstvo, da smo letos prvič morali pri sprejemu novih deklet poklicati tudi psihiatra; dozdej so namreč prihajale k nam žene, ki so se prostituerale iz bede in brezposelnosti, te — in to je velika večina prostitutk — so si izbrale nov način življenja, ko se jim je za to nudila prilika; kar prihaja zdaj k nam, je več ali manj duševno v neredu... To je nov položaj, s katerim moramo računati. V bodoče bomo nastopali proti ostankom prostitucije s prisilnimi metodami, kar dozdej nismo; ene bomo spravili v zdravilišča, druge v vzgojevališča in delavske komune, po načinu, kot smo jih napravili za izgubljene otroke. Od končnega uničenja prostitucije do odprave sifilisa kot bolezni množic je potem samo še korak, ki ga pa bomo imeli pred koncem druge petletke za seboj. To ni fraza. Še l. 1928. je prišlo na 10.000 prebivalcev 57 sifilitikov, danes jih je samo še 31; l. 1928... toda vi menda ne utegnate več?»

Ne, ne utegnem. Moram iti. Samo od Mirjam bi se rad še poslovil. Toda Mirjam ni tu.

»Pozdravlja vas,« pravi službujoča zdravnica. »rada bi vas bila počakala, a ni mogla. Je danes na vrsti. Mora referirati. V marksističnem seminarju večerne univerze...«

Vladimir Kostanjevec:

KRIZA KAPITALIZMA V AMERIKI IN ROOSEVELTOVE REFORME

1. Razmah kapitalizma v Ameriki in današnji polom.

V USA živi 125 milijonov ljudi ali desetkrat toliko kakor v Jugoslaviji; 6% prebivalstva sveta; ozemlje je malo manjše od cele Evrope. »Teh 6% producira: 83% svetovne produkcije avtomobilov, 72% mineralnega olja, 68% koruze, 60% bombaža, 57% bakra, 50% tobaka, 44% jekla, 37% premoga, 33% svinjskega mesa, 33% perutnine, 25% pšenice itd.«¹ Vsa ta produkcija se vrši na kapitalističen način in njena racionalizirana tehnika je najpopolnejša na svetu, tako da jo je danes v nekaterih ozirih dosegla in prekosila le Sovjetska unija.

Od preloma stoletja dalje so že zavzemale ZDA važno mesto, po vojni so pa stopile na vodilno mesto kapitalističnih držav. Med vojno in neposredno po vojni se je vršila v hitrem tempu racionalizacija in izpopolnjevanje industrije, prišlo je pa do

¹ Bill Dowdare, »Amerika v krizi«, str. 3. Izdala Džepna biblioteka, Tina Grković, Zagreb, Gundulićeva 24, 1933. — Skoro ves material pod 1. in 2. podajam iz te brošure, v kateri je izredno na kratko in izčrpno podan.

raznih sprememb tudi v strukturi poljedelstva. Od racionalizacije med vojno ni bilo nobenih neprilik ne v industriji ne v poljedelstvu. Amerika, ki je l. 1914 imela 5 milijonov brezposelnih, v drugem letu vojne ni imela niti enega več. Ker je milijon delavcev zapustilo tovarne in polja, je delovna sila postala redka, mezda pa visoka. Po drugi strani so bile potrebe vojskujočih se držav tako visoke, da jim je Amerika s svojimi dobavami komaj mogla zadoščati. Cene blaga so se dvignile, kar je omogočilo, da so po eni strani plačevali visoke mezde, po drugi pa so uvedli stroje v vse produkcijske panoge. V tem razdobju nekaj let je ekonomsko tržišče sveta prešlo iz Evrope v Ameriko. V Ameriki so se nakopičili ogromni kapitali. V vseh mednarodnih (političnih) in gospodarskih vprašanjih ima Amerika po vojni besedo. (»Amerika v krizi«, str. 19.)

Po desetletni dobi vedno večje prosperitete — ki je pač imela večje ali manjše motnje, kakor bomo še videli — je v tej državi dolarjev, ki so jo pri nas in drugod malomeščani in pred vsem socialna demokracija smatrali za vzor kapitalističnega razvoja in blagostanja, prišlo do katastrofe, iz katere si kapitalisti doslej niso mogli in si tudi ne bodo mogli pomagati.

Sodijo, da je najmanj 15 milijonov delavcev brezposelnih, t. j. nekoliko več kakor znaša celokupno prebivalstvo Jugoslavije. To število se bo brez dvoma povečalo. Industrijska podjetja prav radi krize vedno bolj racionalizirajo svoje obratovanje, da bi si z izpodrinjenjem delavcev prihranili produkcijske stroške in da bi pri skrčenem trgu in veliki konkurenci mogla kaj prodati. Če bo to šlo tako naprej — kar je zelo verjetno v primeru, da imperialisti ne povzročijo nove svetovne vojne — se bo število brezposelnih kmalu podvojilo. V dobi predvojnega, tako zvanega normalnega, še razvijajočega se kapitalizma je tehnično izpopolnjevanje in obnavljanje strojev, poslopij (fiksne kapitala) v posameznih podjetjih bilo eden od likvidatorjev kriz: naročila novih strojev so povzročila povečano zaposlitev v težki industriji, potrebe te industrije same in večja kupna moč v njej na novo zaposlenega števila delavcev so kmalu poživele vso industrijo produkcijskih sredstev in ta spet industrijo konzumnih sredstev. Tako se je spet začela doba prosperitete, ki je trajala okrog deset let, dokler ni ponovno prišlo do krize. Danes, v dobi propadanja kapitalizma, se kriza ne more več rešiti na stari način; tehnično izpopolnjevanje (v zvezi z obnavljanjem fiksne kapitala, ki po Marxovi teoriji o krizah zaključuje stare cikle) ne more več privedi do povečane zaposlitve, kakor bomo pozneje utemeljili. In tudi če bi v Ameriki na katerikoli način prišlo do stare poslovne prosperitete, se je v zadnjih treh letih tehnični aparat v industriji in v poljedelstvu toliko izpopolnil, da bi se moglo zaposliti le 40% od danes brezposelnih delavcev.

Lahko si mislimo, kakšen je položaj 15 milijonov ljudi, ki »nočejo« delati, v toliko hvalisani državi privatne iniciative; kjer so res prepuščeni čisto privatni iniciativi, ker ni niti one beraške državne podpore za brezposelne, kakor si jo je delavski razred priboril v siromašni Avstriji. Najtežje, prav za prav nemogoče, je dobiti delo mlademu delavcu. V Detroitu je 85%, v nekaterih rudniških revirjih 90%, 95% mladine brezposelne. Ta mladina potuje iz kraja v kraj in išče dela.

»Javna dobrodelna društva jim ne dajejo prenočišča več kakor za eno noč ali hrane za več kakor enkrat — — Upravitelji takih družb jih sprejemajo z besedami: 'Lahko stradate in kradete, nas ne briga, kaj boste delali, mi vam ne moremo pomagati.' Podpore so dajali samo starejšim delavcem. — — Delavski voditelji so zaman odvrčali mladino: 'Nima smisla, da se selite iz kraja v kraj. Povsod je enako. Ostanite doma. Organizirajte se v svojem kraju in složno nastopajte za podporo.' V nekaterih krajih so poslušali te nasvete. Takoj se je pokazalo, da so organizirani nastopi edina pot k uspehu. Brezposelna mladina v Chicagu je s številnimi demonstracijami prisilila mestno načelstvo, da je začelo dajati podporo po pet dolarjev na teden.« (Toliko, kakor dobi danes Fordov delavec na teden.)

»Karijera te mladine je le še beračenje. Kriminalnost med njo silno narašča. Po statistiki newyorške policije je samo v New Yorku letošnje poletje živelo 80.000 zapuščenih otrok od beračenja in malih tatvin.

Posebno težko trpe mlade delavke. L. 1931 je bilo 40% od brezposelnih delavk starih manj kakor 24 let. Od 256.124 brezdomcev je bilo letos poletí 11.323 žen, od njih pa $\frac{1}{3}$ deklet pod 21. letom. Mnogokrat starši, ki nimajo nič, nauče svoja dekleta prosjačiti, da se družina na ta način preživi.

Najtežje je pa za mlade črnce, ki so skoro vsi brez posla. Kapitalizem sistematično ustvarja in širi razne predsodke proti črncem, ki jih smatrajo bolj za živino nego za ljudi. V zadnjem času voditelji delavskega razreda uspešno pobijajo te predsodke, ki delajo le razdor med proletariatom.

Tudi položaj zaposlenih delavcev je obupen. Ford je n. pr. priznal, da je znižal mezde od 7 dolarjev na dan: l. 1931 na 6 dolarjev, l. 1932 na 4 dolarje. To še ne zveni tako slabo. Toda Ford je seveda pozabil omeniti, da njegovi delavci delajo danes po enkrat, dvakrat do največ trikrat na teden, to se pravi, da dobivajo po 0-60 do 1-20 dolarja na dan. Vedeti je treba, da je delo pri Fordu silno naporno. Če so razmere take pri »očetu delavskega razreda«, ki ga je socialna demokracija že postavljala na mesto Marxa, si lahko mislimo, kako je drugod.

V rudarskih revirjih, kjer so bili štrajki in nemiri na dnevnem redu tudi za časa prosperitete, je danes položaj rudarjev naravnost tak, da gre za življenje in smrt. Svetovno znani pisatelj Teodor Dreiser, ki je obiskal revirje v Kentuckyju, je ugotovil, da otroci brezposelnih rudarjev umirajo od lakote, da lastniki rudokopov plačujejo nezaslišano nizke mezde, da je Rdeči križ odklonil pomoč družinam brezposelnih, da vlada nasilje, kakršnega si ne moremo predstavljati, da se lokalne oblasti smatrajo za agente lastnikov rudnikov, da sploh ni prišlo niti do preiskave radi umora dvanajstih rudarjev. — Odgovor na Dreiserjevo poročila je bil, da so tega sivolasega človeka obdolžili, da je stanoval v istem hotelu kot neka žena in so ga zaradi prekršitve morale izgnali iz Kentuckyja.

V avgustu 1932 je izbruhnil štrajk v državi Indiana. V rudniku je ostalo 800 delavcev, ki se niso hoteli pridružiti štrajku. Drugi dan je 5000 štrajkujočih obkrožil rudnik. Prišlo je do boja, v katerem je bilo osem stavek kaznovanih ranjenih in eden ubit.« (Amerika v krizi, str. 17.)

V vseh industrijskih revirjih so nemiri in štrajki na dnevnem redu, tako pred Rooseveltom, kakor tudi pri Rooseveltovem načrtnem gospodarstvu.

2. Položaj kmeta (farmerja) v USA.

Karakteristika dobe od 1920 do danes, dobe propadanja kapitalizma, je kronična agrarna kriza. Vulgarna ekonomija vsega sveta, ki gleda stvari na površju, govori le o padcu cen poljedelskih proizvodov, o padcu kupne moči kmetov. Po ekonomiji dr. Gosarja n. pr., ki se od ekonomije modernih subjektivistov prav nič ne razlikuje, sta cena in vrednost padli zato, ker se za produkte na trgu manj dobi. Objektivisti, ki priznavajo le delo za faktor vrednosti, so razložili, zakaj se na trgu manj dobi in so ta padec cen že predvideli in ga napovedali, ko se bo površina obdelane zemlje izboljšala in povečala in obdelovanje tehnično izpopolnilo, tako da bo za enako množino pridelkov treba manj dela, kar mora privedi do padca zemljiške rente in cen poljskih pridelkov.² Kapitalizem se mora vseliti tudi v poljedelstvo ter povzročati tudi tam koncentracijo velekapitala in veleobrata. To so tiste tako zvane doktrine, katerih resničnost zdaj vsi čutimo na svoji koži.

Ker tendenčno sestavljene statistike v vseh državah do vojne niso pokazale koncentracije kapitala v poljedelstvu, so poljedelsko gospodarstvo jemali kot glavni argument proti marksizmu in proti socializmu. Te argumente najdemo v vsej naši malomeščanski literaturi, pri dr. Kreku, dr. Ušeničniku, dr. Knafliču, Abditusu itd. Po vojni ne more nobena statistika več zbrisati procesa prodiranja kapitalizma v poljedelstvo, le maskirajo ga z nedolžnim imenom: padec cen poljedelskih proizvodov.

V dveh orjaških državah, kjer je danes revolucija v poljedelstvu že izvedena, je izginil samostojni³ mali kmet: v USA in v USSR. Proces uvajanja industrijskega veleobrata v poljedelstvo se je v obeh izvršil na povsem različen način. V USSR se je izvedlo socialistično poljedelsko gospodarstvo: velikanski predeli zemlje so v enotnih upravah združenih bivših kmetov; zemlja in traktorji in ostali stroji tvorijo skupno lastnino, delo se je vsled strojev zmanjšalo tako, da vsi skupaj manj delajo, ne da bi bilo treba posameznikom zapuščati vasi. Kmet je postal gospod, v katerem sploh ne spoznamo več nekdanjega mužika in se mu ni več treba mučiti s cepci, motikami,

² Prim. O. Drenik, »Cene zemljiških proizvodov in zemljiška renta«, »Književnost« I., štev. 7, 8. Dalje Marx »Kapital«, str. 349—382 (slovenski prevod).

³ Če je kmet 50—100% zadolžen (bodisi kapitalističnim hipotekarnim bodisi zadružnim) bankam — ali je to še stari kmet? Ali ni navaden delavec? Ali ni to koncentracija kapitala v rokah bank? Ali ni to samo namišljena kmečka lastnina? (Prim. Karl Marx o francoskem kmetu, »Književnost« I., st. 408.)

plugi od zore do mraka; neodvisen je od vremenskih neprilik in nobena sila ga ne more več prepričati nazaj k prejšnjemu načinu gospodarjenja v individualnih bajtah in njivicah.⁴

V Ameriki se je ta proces izvršil na način kapitalistične racionalizacije. Če je kmečki obrat kot navaden izdelovatelj blaga vključen v kapitalistični blagovni trg, je jasno, da bo na določeni stopnji poljedelske produkcije in potreb vsega prebivalstva začel racionalnejši, večji, strojni obrat izpodrivati manjšega, ročnega; in ker so vsi obrati navadni producentje blaga (t. j. vsak je neomejen lastnik svojega kosa zemlje in svojega orodja in svojih produktov, ki jih izdeluje deloma ali večinoma za trg za zameno, da se s tem preživlja, pri čemer je razmerje med »deloma« ali »večinoma« izredno važno), — zato je v momentu, ko so manjši izpodrinjeni in ne morejo blaga prodati, nastopila za dotične katastrofa, kriza, pogin (ker je vsakdo popolnoma samostojen v vsakem oziru — tako, kadar ima vse in kadar nima nič).

Med vojno, zlasti pa v letih 1920—1928 je bilo v ameriškem poljedelstvu uvedeno ogromno število traktorjev, sejalnih strojev, kombajnov (strojev, ki istočasno žanjejo in mlatijo žito), tovornih avtomobilov, molznih, sirarskih in drugih strojev. Posledica je bila po eni strani, da so mogli začeti z obdelovanjem orjaških predelov ledine, velikih kot sta Nemčija in Francija skupaj. Obdelovanje tega sveta je že pravcata industrija. Ena sama četveročlanska družina more obdelovati 100 ha. En srednji traktor zorje v 24 urah 32 ha. Nujna posledica samo priključitve tega ozemlja je padec absolutne zemljiške rente in z njim padec cen zemljiških proizvodov.

Po drugi strani so stroji vedno bolj izpodrivali poljedelske delavce na velikih posestvih, uničili so pa vsled pocenitve produktov tudi male samostojne posestnike in zakupnike, ki ne morejo kupovati strojev, ker so predragi ali pa ker se na parcelnih posestvih ne rentirajo.⁵

Posledica vse te racionalizacije je ogromno padanje cen. Samo od srede 1920 do srede 1921 so cene padle za polovico. Ker se je ta racionalizacija vršila v okviru blagovnega (individualnega) gospodarstva, so mali farmerji bili žrtve; samo od 1921 do 1923 jih je 1.000.000 zapustilo poljedelstvo in šli so kot brezposelni v mesto; ogromno število se je zadolžilo, tako da so ostali farmerji

⁴ Podrobneje je to opisal J. Kokalj v članku »Smernice razvoja modernega kmetijstva«, »Književnost« I., štev. 8.

⁵ To je pokazano v cit. članku J. Kokalja. Moderni stroj se ne rentira na parcelnih posestvih niti tedaj, če ga posestniki kupijo združeni v zadrugah, temveč zahteva enotno lastnino in obdelovanje ogromnih kompleksov zemlje. Zato je zadrugištvo malih in srednjih kmetov danes že kmečko gospodarstvo preživelo. Samo kak filozof á la Veber, ki caplja 150 let zadaj za zgodovino in za proletariatom, se more danes navdušiti za »zadrugišni internacionalizem«. (Glej njegov članek v lanskoletnem »Zadrugarju«.)

le po imenu. Od 1920 do 1931 je od 6,500.000 farmerskih družin prišlo 4,500.000 na beraško palico. Samo v letu 1930 je bankrotiralo 2,700.000 farmerjev, torej približno dvakrat toliko, kolikor je vseh Slovencev.

Propadle farme so pokupili upniki — večinoma banke in veleposestniki — kar pomeni koncentracijo veleposestva. Banke so iz takih farm organizirale tzv. »veržne farme« pod enotno upravo strokovnjakov in uvedle stroje, tako da bivši farmerji niso mogli ostati niti kot delavci več. Stroji so napravili na veržnih farmah 95% farmerskih družin nepotrebnih!

Za te propadle kmete se ni nihče potegoval, predvsem ne tisti človekoljubi, ki so pred par leti posvečali cele strani svojih časopisov onim nazadnjaškim elementom med ruskimi velikimi kmeti, ki so se upirali kolektivizaciji in bežali čez mejo v Romunijo in na Poljsko ali se izselili. Nasprotno; za Ameriko so od vseh strani poudarjali, da je ta kapitalistična racionalizacija — ki pusti milijone kmečkih družin, da hirajo in umirajo od lakote — zdrav pojav, češ, nastopila je tehnična revolucija v poljedelstvu, ki je enaka industrijski revoluciji v Angliji koncem 18. stoletja; in kakor je takrat izginil obrtnik, da bo zdaj izginil kmet. Ford je dejal: »Vse delo pri produkciji žita bo omejeno samo na par tednov ob setvi in par tednov ob žetvi. Delalo bo malo delavcev, toda mnogo strojev. Ves ostali čas ne bo farma potrebovala niti enega človeka. Poljedelstvo bo postalo sezonsko, postransko opravilo« (»Amerika u krizi«, str. 21). Seveda je Ford pozabil pokazati drugo stran medalje, da se namreč vrši ta revolucija v kapitalizmu, kjer se izdeluje blago in kjer zakon o vrednosti blaga izključuje, da bi po uvedbi strojev vsi dosedanji obdelovalci ostali na istem posestvu in skupaj delali manj časa in manj naporno; temveč nasprotno, povzroči samo zmanjšanje števila delovnih sil, ki pa morajo kljub večji produktivnosti delati isto toliko časa kakor prej, ne da bi se njihov položaj količkaj izboljšal. Tako razumemo, zakaj je masa farmerjev obubožala kljub ogromni poljedelski nadprodukciji, kljub temu, da pšenico sežigajo, in zakaj je potem kupna moč farmerjev padla, kar tvori enega od temeljnih vzrokov ameriške in tudi svetovne gospodarske krize.

3. Monopoli in disproporcionalnost med produkcijskimi panogami.

Kako je mogoče, da je izbruhnila tako dolgotrajna kriza v Ameriki v desetletju oziroma v veku splošnega blagostanja, avtomobilov, Forda, racionalizacije, taylorizma ali znanstvenega obratovodstva, ko so vsi meščanski učenjaki napovedovali splošno blagostanje? Oglejmo si zato teorije oziroma eno od mnogih teorij, ki so dajale tako optimistično napoved za razvoj kapitalizma.

V zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja se je kapita-

lizem, svobodne konkurence spremenil v monopolnega; kapital se je zbral v rokah maloštevilnih posameznikov v toliki meri, da so dotični postali bolj ali manj absolutni gospodarji nad produkcijo. Posebno važno vlogo pri tem imajo delniške družbe. Z majhnim kapitalom lahko kdo postane deležnik podjetja in ta delež lahko vsak čas proda kakor kako vložno knjižico. Toda po drugi strani postane kapitalist z razmeroma majhnim številom deležev — navadno največ 40 % — gospodar vsega podjetja, recimo Centralne banke. In ne samo to: Centralna banka sama je lahko lastnik 40 % delnic kake druge banke, ta spet 40 % lastnik kakega rudnika in na ta način nekaj finančnih oligarhov (vladarjev, nekaternikov) gospodari z ogromnimi tujimi kapitali, nad celo industrijsko panogo kake dežele ali kakega kontinenta (kakor Rockefeller in lord Deterding nad petrolejem), postane njen neomejeni, monopolni gospodar, kakor pri nas država nad soljo. Taki monopoli imajo različne oblike; najrahlnejša zveza je kartel, ki obstoji samo v dogovoru med samostojnimi konkurenčnimi podjetji glede politike cen, prodaje, mezd itd., najmočnejša sta trust in koncern, ki obstoji v prej opisani finančni povezanosti. Moderni monopolistični koncern ima v svojih rokah navadno ne le samo eno produkcijsko panogo države, kontinenta ali sveta, (horizontalna koncentracija), temveč tudi vse predhodne in predelujoče panoge (vertikalna koncentracija), kakor n. pr. ima jekleni trust v svojih rokah poleg železnih tudi rudnike premoga, ki ga potrebuje za plavže, in pa železarne in tovarne jeklenih izdelkov; ali n. pr. elektrotehnični koncern, ki sam prideluje vse sirovine, katere potrebuje.)

Ko je na ta način kapitalistična produkcija prešla v roke bank oziroma njihovih lastnikov, je meščanska politična ekonomija v hipu pozabila na svoje stare litanije o večni svobodni konkurenci in njenih veličanstvih, je brez besede prešla preko svoje lastne kapitulacije in začela v eni sapi s socialdemokratičnimi reformisti poveljevat monopole, ki da bodo smotreno organizirali kapitalistično produkcijo. Eden od najodličnejših reformističnih teoretikov, ki je tako prognozo »marksistično« utemeljil je dr. Rudolf Hilferding, vodilni levičarski teoretik nemške socialne demokracije, bivši finančni minister Hindenburgove republike. On je v svojem »Finanzkapitalu«, ki obravnava monopolistično epoko kapitalizma, podal svojo teorijo, ki jo imenujemo teorijo disproporcionalnosti in katero so sprejeli vsi ostali socialno-demokratični teoretiki.

Po teoriji disproporcionalnosti je bistvo kapitalističnih kriz v tem, da radi anarhije v produkciji posamezne produkcijske panoge izgubijo pri akumulaciji medsebojno skladnost. Produkcija produkcijskih sredstev (ki jo Marx označuje z »I.«) bi morala biti natančno tolikšna, kolikršna je potreba skupine »II«, t. j. produkcije konzumnih sredstev. To se pravi: V I. se mora pro-

ducirati prav toliko čevljarских strojev, kolikor jih potrebuje v skupini II produkcija čevljev; v I bi morala produkcija tekstilnih strojev znašati toliko, kolikršne so potrebe tekstilne industrije. Panogi I. in II. morata biti v skladu, če naj ne bo zastoja, krize. Pa tudi v samih skupinah I. in II. morajo biti posamezne podpanoge v skladu. Tako v I. ne sme biti produkcija železnih rudnikov večja ali manjša kakor potrebujejo železa in jekla kovinske industrije. Produkcija železnih predmetov mora biti tolikšna, kakor znašajo potrebe tovarnih strojev, gradbena industrija itd. Skratka, med vsemi panogami mora biti sklad, pravilno sorazmerje proporcionalnosti.⁷ V dobi prosperitete mora vsakdo čim bolj izpopolniti svoje podjetje in v ta namen razširiti produkcijo in akumulirati (nakopičiti) kapital — da ga konkurenca ne prehití in ugonobi. Divja, neurejena akumulacija v posameznih kapitalističnih podjetjih ima za nujno posledico, da se ruši proporcionalnost med posameznimi panogami in zlasti med glavnima skupinama I. in II. Kriza jo potem počasi obnovi do neke meje in stvar gre po starem naprej.

Krize so torej računске napake in če pride neka genialna glava, ki ima sposobnost in moč, zračunati in diktirati ravnovesje med produkcijskimi panogami, je po Hilferdingu mogoč kapitalizem brez kriz. Kot glavni dokaz, da je njegova teorija disproporcionalnosti marksistična, navaja Hilferding citat iz »Kapitala II.«, v katerem se Marx norčuje iz Rodbertus-Sismondijeve teorije o premajhnem konzumu.⁸ Hilferding se pritožuje, da marksizem pripisuje disproporcionalnosti premalo važnosti, in pravi da ga je na to opozoril šele ruski »legalni marksist«-revizionist dr. M. Tugan-Baranovski. Po mnenju T. B. se lahko kapitalizem tako racionalizira, da je zaposlen na vsem svetu magari samo en delavec, in vendar ne bo krize — če je le proporcionalnost med panogami.⁹ Tako silo uravnavalca vidi Hilferding v kapitalističnih organizacijah.

Monopolni kapitalizem bolje plačuje določene plasti delavskega razreda in deloma — vsaj za časa ciklične prosperitete — pa tudi večino delavstva doma v metropoli na račun nečloveškega, živinskega izkoriščanja kolonialnih narodov (kljub vsemu temu je tisto boljše plačevanje le navidezno, kajti delavec v moderni racionalizirani tovarni postane s 40. letom nesposoben za težko

⁷ Podrobneje o tem glej »Kapital«, slov. prevod, pogl. 16 in dodatek.

⁸ Glej moj članek »Premajhen konzum kot vzrok gospodarskih zastojev« v »Književnosti« I. str. 189.

⁹ Dr. M. Tugan-Baranovsky: »Studien und Geschichte der Handelskrisen.« — Hilferding piše: »Ne moremo videti, kako bi bilo to mogoče (namreč... da družba manj konzumira, nego je producirala), če bi se le produciralo v pravilnem proporciju.« (»Finanzkapital«, str. 300.) (Istotam: »... Produkcija bi se lahko razširila v brezkončnost, ne da bi vodila do nadprodukcije« (to je do tega, da je producirano več blaga, nego se more prodati in kupiti. V. K.)

delo). V bolj plačanih plasteh se ustalita nekako delno zadovoljstvo z obstoječim ustrojem in želja, da bi se tako stanje obdržalo in polagoma boljšalo, da bi tudi delavci počasi postali sodelničarji in soudeležniki upravljanja »proporcionalnosti«. Politično aktivni deli teh plasti so se takoj oprijeli Hilferdingove teorije, oziroma kot materialisti lahko rečemo: te plasti, ki tvorijo vodstvo socialne demokracije, so rodile Hilferdingovo teorijo. Sestava članstva in ta teorija nam pojasnjujeta, zakaj se socialna demokracija zavzema za obstoj kapitalizma in riše vsakokratno, njej nepričakovano krizo kot zadnjo bolečino še mladega, premalo izkušenega »organiziranega kapitalizma«, ki po besedah Hilferdingovega učenca Naphtalija ni nič drugega kakor »zgodnji socializem«, v katerega gospodarski demokraciji bodo široke plasti polagoma prevzele nase vso upravo, ki se bo dotlej koncentrirala v rokah treh-štirih finančnih oligarhov. (To prevzemanje bi finančni oligarhi morda mirno gledali, kakor danes Krupp, Thyssen, Wilhelm II. in drugi v Nemčiji!) Na ta način da bi kapitalizem počasi zrasel v socializem — program, ki je za negibčne, lene plasti korumpirane delavske aristokracije nadvse sprejemljiv in ki se ga ona danes krčevito oprijemlje in se ga bo toliko časa, dokler ne bo gospodarska demokracija in »zgodnji socializem« (kakor ga danes vidimo predvsem v Nemčiji in USA) v svoji brezizhodni situaciji moral odpraviti vsako materialno bazo delavske aristokracije; tako bo ta plast bolj ali manj izginila.

Kakor praksa kaže, Hilferdingova teorija organiziranega kapitalizma ni resnična in ne marksistična. Kakor smo pokazali v članku »Gospodarske krize v luči Marxove ekonomike« lansko leto na str. 181, sta disproporcionalnost in premajhen konzum (nadprodukcija) dve obliki, v katerih se kriza pojavlja; disproporcionalnost je torej kriza sama in nobena stvar ne more biti sama sebi vzrok. Vzrok je osnovno protislovje kapitalizma, namreč med družbeno produkcijo in privatnim prilaščanjem in tega osnovnega protislovja monopolistični kapitalizem ne odpravi, ker je še vedno kapitalizem in zato tudi ne more odpraviti periodičnih kriz. Poglejmo si to nekoliko bližje.

Vzemimo, da se dotičnim »silam« posreči vzdrževati proporcionalnost in da produkcija brezmejno narašča. Toda zadnji namen produkcije, zadnji namen vseh strojev, vseh sirovin, so vendar življenjske potrebščine ali konzumni predmeti. Toda kaj so oni v kapitalizmu? Blago. To pa je prvič uporaben predmet in drugič istočasno menjalna vrednost. Vprašamo se prvič: kdo bo kupoval brezmejno množino čevljev, obleke, moke, mesa, zelenjave, jaje, več kakor more obleči in pojesti? Drugič: Večino konzumentov tvori proletariat in odkod bo on imel sredstev, da bo pokupil toliko množino uporabnih predmetov, ki so vendar blago

— vrednosti, ki jih je treba kupiti, plačati, kar pa ljudstvo vsled svojega proletarskega položaja ne more, ker je njegovo nakupovanje omejeno na minimum.

Toda neprodani produkti so blago ne le za kupca, temveč tudi za prodajalca. Če jih prodajalec ne more prodati, je zastoj delal, zapravljal je delovni čas kakor kmet, ki bi ves dan sejal na njivi kamenčke namesto pšeničnega zrnja.¹¹ Prodajalec-kapitalist ne dobi denarja, ne more plačati ne sebe, ne delavcev. Kriza je tu — kljub najlepši proporcionalnosti, kaj šele tedaj, če bi bil zaposlen le en delavec.

Dalje je treba omeniti, da v kapitalizmu kot v anarhičnem gospodarstvu nikdar ni mogoča proporcionalnost. Če je disproporcionalnost res vzrok kriz in bistvo kriz, zakaj potem krize nastopajo le v določenih presledkih? Dalje eksistira disproporcionalnost lahko tudi v antičnem, fevdalnem, lahko tudi v socialističnem gospodarstvu — kajti popolna proporcionalnost je že iz tehničnih razlogov nemogoča.¹² Hilferdingova teorija, ki ne upošteva proletarskega položaja konzumenta, nujno vodi do absurdnega zaključka, da eksistirajo krize vedno v zgodovini človeštva.¹⁴

In praksa kaže, da monopoli sploh ne morejo niti držati niti vzpostavljati proporcionalnosti, ker ne odpravijo blagovne produkcije in s tem tudi ne njene podlage, svobodne konkurence. In ta kljub monopolom še vedno ostane, samo da je neprimerno ostrejša in nasilna: Predvsem se vrši 1. boj v samih monopolnih organizacijah med posameznimi skupinami, zlasti v kartelih za kvoto; prav karteli se često razdružujejo; 2. boj med raznimi monopoliziranimi podjetji iste panoge, kakor Standard Oil Co. proti Shellu, ali med monopoliziranimi in nemonopoliziranimi (onimi, ki so zunaj kartela).

Ta boj postane posebno oster, ker monopoli ne dopuščajo izenačenja profitne mere v svoji panogi; v njej so cene visoko nad vrednostjo blaga in profiti višji, v nemonopoliziranih pa nizko pod vrednostjo in profiti nižji. Zato vsi kapitali silijo v monopolizirano panogo in če jih karteli in trusti nečejo sprejeti, konkurirajo zunaj njih (odtod povečana konkurenca). 3. Boj med monopoliziranimi podjetji in novo nastalimi konkurenti iste pa-

¹¹ Za resnično razumevanje gospodarskega in družbenega življenja sploh je neobhodno potrebno razumeti, kaj je blago in kaj je vrednost kot atribut blaga. O tem glej v »Književnosti« l. l. članek A. Kovača: »Dr. Gosar proti Karlu Marxu, zlasti II. in IV. Dalje Karl Marx: »Kapital«, slov. prevod, pogl. 3—8, zlasti pa 3—4. Ker je Borchardt v svoji poljudni izdaji »Kapitala« izpustil važna poglavja o procesu menjave, je treba za pravilno razumevanje vrednosti proučiti predvsem v »Anti-Dühringu« 3. del II. pogl. (»Theoretisches«), ki je *conditio sine qua non* za pravilno pojmovanje, dalje pa tudi 2 V. (»Werttheorie«).

¹² Glej primer iz manufakture črk v cit. »Kapitalu«, str. 215!

¹⁴ Glej »Književnost« I, str. 175, opomba 4!

noge, ki vsak dan izumijo kak nov način pridobivanja¹⁵; n. pr. boj petrolejskih magnatov proti novi industriji umetne, sintetične nafte; ali nafte iz premoga; 4. boj med monopoli raznih panog, ki proizvajajo za isti namen — za to, kdo bo prodal konzumentu: ali premogovnik premog ali lesni trgovec drva ali plinarna plin. 5. Boj med monopoli raznih panog, ki proizvajajo za različne namene, — za konzumenta (konzument ima samo 1000 dinarjev, kdo mu bo prodal: radijska družba radio ali gramofonska gramofon?).

Jasno je, da je konkurenčni boj toliko ostrejši, čim močnejši so udeleženci.¹⁶ In ta konkurenčni boj postane posebno oster, ko monopolistične grupe posameznih držav začno ustvarjati carinske in druge meje proti monopolističnim grupam v drugih državah in ko se ta boj prenese na boj za posedovanje kolonij.

Monopoli tedaj zastrujejo nasprotje med anarhijo v družbi, organizacijo v posameznem orjaškem podjetju, katero nasprotje izvira iz temeljnega protislovja v kapitalizmu, protislovja med družbeno produkcijo in privatnim kapitalističnim prilaščanjem. Kdor stvari na ta način pravilno gleda, tistega krize in zlasti sedanja kriza v Ameriki ni mogla prav nič presenetiti,¹⁸ kakor vse meščanske in reformistične politične ekonomie, temveč jo je nujno pričakoval.

(Konec prihodnjič.)

¹⁵ Na tem dejstvu se razbije v prazne čenče vsa moderna subjektivistična teorija o ceni (vrednosti) dobrin, ki se dajo in ki se ne dajo poljubno pomnožiti, to teorijo so si prisvojili tudi moderni socialno-demokratski teoretiki (Braunthal, brata Nölting, Naphtali), potem ko so zapustili ali bolj sramežljivo postavili na stran Marxa. Ta teorija izvira iz starega vulgarnega zmotnega »zakona o padajočem zemljiškem prirosu.«

¹⁶ Marx razvoja monopolističnega kapitalizma ni več oz. ni še mogel analizirati, vendar ga je v neštetihih mestih v »Kapitalu« jasno predvideval. Predvsem v poglavjih o akumulaciji in v zgodovinski tendenci akumulacije. Dalje v III. knjigi, glej slov. prev. str. 330: »Banke in kredit pa postanejo na ta način najmočnejše sredstvo za poganjanje produkcije čez njeno lastno mejo in eden od največjih pospeševalcev kriz in vrtoglavosti« (mislim da »Schwindel« tu ni vzet v pomenu sleparije). Zato popolnoma točno odgovarja smislu Marxove teorije sledeča analiza: »In obenem vidimo, da monopoli niso odpravili svobodne konkurence, iz katere so zrasli, ampak da žive tudi preko nje in poleg nje ter s tem povzročajo celo vrsto posebno ostrih in težkih nasprotij, trenja in konfliktov (Iljič »Imperializem«, Zagreb 1925 naklada Kugli, str. 99—100). — To, da bi karteli izločali krize, je pravljica meščanskih ekonomov, ki hočejo kapitalizem za vsako ceno olepšati. Nasprotno: monopol, ki nastane v enih industrijskih panogah, okrepi in zaostri kaotični značaj, ki je lastnost vse kapitalistične produkcije v njeni celokupnosti.

¹⁸ Glej moj članek: »Današnja kriza in bankerot narodno-gospodarske znanosti« v »Književnosti« I., šte. 1.

A. Smrekar:

O PREPELUHOVI „AGRARNI REFORMI“

Svoji »Agrarni reformi«, ki jo je založila »Zveza slov. agrarnih interesentov«, je dal Prepeluh manjši naslov »Naš veliki socialni problem«. Če moramo v znanstven namen celo ob analizi najneznatnejših pojavov zahtevati proučevanje v njihovi vsestranski zvezi in odvisnosti, je treba tako zahtevo zlasti poudariti, kadar gre za »velike socialne probleme«. Od knjige, ki obravnava agrarno reformo, hočemo torej neprimerno več kakor golo naštevanje agrarno-reformnih zakonov, njihovo interpretacijo in kritiko, kritiko njihovega izvajanja, pregled o delu in občnih zborih »Zveze agrarnih interesentov« ter ponatisk njenih resolucij. Tudi ne zadostujejo orisi posestnih razmer kar tako mimogredé, ugotavljanje posledic strahotnih slovenskih posestnih razmer in same konstatacije o metanju polen pod noge agrarnih interesentov. Od knjige, ki se peča z agrarno reformo, zahtevamo predvsem, da zagradi kmečko borbo za zemljo v procesu, v njenem historičnem razvoju, to se pravi, da analizira, v kakih socialnih razmerah in v kaki socialni zvezi se je vršila ta borba v preteklosti, do kakih rezultatov je z ozirom na motorične sile takratne družbene strukture lahko prišla in prišla, kako zvezo ima današnji agrarni problem s preteklostjo in katere so današnje družbene gibalne sile, ki morejo in morajo — če se hočejo same sprostiti — zajeti v vsem njegovem obsegu tudi kmetov boj za zemljo. Taka in — povdarjam — samo taka analiza lahko nudi onim, ki se za zemljo borijo in vsem onim, ki hočejo to borbo podpirati, orientacijski okvir in linijo njihovega neposrednega, vsakodnevnega boja. Te analize Prepeluhova knjiga ne vsebuje. Samih konstatacij o nelikvidiranih fevdalnih odnosih in po raznih straneh deloma kot ponatis Prepeluhovih govorov na zborovanjih »Z. s. a. i.« raztresenih stavkov kot so »Problem, ki je še vedno tu pred vami, se ne bo mogel rešiti samo z agrarno reformo, treba bo načeti še druga gospodarska in družabna vprašanja, potrebne so temeljite reforme današnje družbe« (str. 43). »Toda agrarno vprašanje je danes predvsem socialnega značaja, ono postaja žarišče novih družabnih orientacij, temeljni vzrok za nov družabni red« (str. 82) itd. ne moremo smatrati za analizo. Če pa gledamo te stavke, ki vzbujajo sicer dokajšen videz radikalizma, v zvezi z nekaterimi Prepeluhovimi trditvami v poglavju »Naš veliki socialni problem in slovenska inteligenca«, moramo priti do zaključka, da ima g. Prepeluh o agrarnem problemu mišljenje, ki nasprotuje — in to temeljno — zahtevi splošne in širše analize z ozirom na družbene odnose, v okviru in ob obstoju katerih se agrarno vprašanje danes javlja. Na str. 102 pravi: »Temelnega in poglavitnega našega socialno-gospodarskega problema, ki je več ali manj specifično naš (podčrtal jaz) se današnja naša socialno-politična zakonodaja in vse praktično udeleževanje v tej smeri niti rahlo ne dotika« in na str. 103: »Razlika je le v tem, da je ta naš agrarni, bi dejal, socialno politični problem, neprimerno težji in bolj kompliciran od onega prvega (namreč delavskega in nameščenskega. S.) že zato, ker nima in imeti ne more nobenih mednarodnih zaveznikov in zagovornikov (podčrtal jaz), ker je povsem naš (podčrtal jaz) in ga moramo nekako (!) rešiti povsem samostojno, iz lastne moči in pameti.« Če bi bili Prepeluhovi trditvi točni, bi izhajalo z nujnostjo: problem slovenskega kmeta nima nikjer ničesar sebi sličnega; je izoliran otočič na tem božjem svetu in ne more imeti zveze s problemom delavca in nameščenca, kajti ta dva imata mednarodne zaveznike in gresta svojo pot; potemtakem se slovenski kmet tudi ne more ničesar naučiti iz dogodkov, kakor so potekali kje drugod. — Če je torej treba izvajati take konsekvence iz Prepeluhovih trditvev, potem ni čudno, da g. Prepeluh

v »Agrarni reformi« ni čutil potrebe po analizi, o kateri smo govorili zgoraj. (Da ne bo krivega razumevanja poudarjam, da Prepeluh pod izrazom »specifično naš« seveda ne misli na kako posebno formo, v kateri bi se agrarno vprašanje javljalo, n. pr. formo nar. vprašanja).

Omejenosti in totalne ekskluzivnosti gornjega zaključka seveda ne morejo prav nič izbrisati navidezno širše zajete trditve (kakor sta n. pr. že citirana stavka na straneh 43 in 82). Še več! Če primerjamo zaključek, ki smo ga morali izvesti iz Prepeluhovih »ugotovitev«, na primer s stavkom, kjer pravi, da postaja agrarno vprašanje »žarišče novih družabnih orientacij...« (str. 82), se nam šele pokaže pravo bistvo celote tistega agrarizma, ki pod radikalnim videzom »novega družbenega reda na agrarnih temeljih« bolj ali manj očitno izolira agrarno vprašanje iz njegove povezanosti v splošnem socialnem vprašanju in ga »osvobodi« analitske nujnosti, objektivno pa ravno s tem deluje proti spoznavanju skupnosti v problemih delavca, kmeta ter nameščenca in proti spoznanju gibalnih sil v današnji družbeni strukturi. Tega njegovega značaja tudi ne more zakriti takle Prepeluhov stavek: »Zato je borba za zemljo in za življenje na domači grudi tako trdovratna, dobivajoča po vsakokratno vladajočih socialnih prilikah razne oblike in barve. Tudi agrarno reformni val v srednji in vzhodni Evropi tega zelo kompliciranega vprašanja ne bo rešil dokončno. Borba za agrarno reformo v drugi gospodarski obliki se bo zato nadaljevala« (str. 82, zadnji odstavek).

Prepeluhova »Agrarna reforma« torej nima analize, ki je iz navedenih razlogov — nepogrešljiva. Vsa knjiga obsega 14 poglavij z dodatkom »Nekaj dokumentov«. Za uvodom ima dvojce prav kratkih poglavij o boju za agrarno reformo v starem in srednjem veku in o agrarnih reformah v Jugoslaviji pred vojno. Sledita poglavji o agrarni reformi po vojni in o razdelitvi veleposestev. Naslednji poglavji, kakor tudi poglavje o socialnem in gospodarskem programu »Z. s. a. i.« sta posvečeni delu in tendencam »Žveze«. Vmesna poglavja obravnavajo zakon o likvidaciji agrarne reforme in vsebujejo statistike o veleposestvih v Sloveniji, razlaščenih veleposestniških gozdovih v Sloveniji, o zemljiški lastnini v Jugoslaviji in rezultatih agrarne reforme v J.

Nas zanimata trenutno predvsem poglavje o agrarni reformi v starem in srednjem veku in poglavje o agrarni reformi po vojni. Poglavje o agrarni reformi v starem in srednjem veku, čigar polovica pa se dotika izključno novega veka, namreč kmečkih puntov, francoske revolucije, revolucije 1848, ostanka fevdalnih veleposestev do danes in boja za razlastitev veleposestev po svetovni vojni, obsega pičlo poldrugo stran. Ne samo da ne diferencira raznih bojov za zemljo, ki so se vršili v različnih historičnih dobah z ozirom na različne stopnje socialnega razvoja in medsebojnih družbenih odnosov, dasi se g. Prepeluh vendarle nekako zaveda potrebe take diferenciacije (str. 82, zadnji odstavek)! G. Prepeluh še celo postavlja trditev, ki je bistveno napačna in obenem ključ za nerazumevanje različnosti socialnih zvez, ki so se pojavljale v kmetovi borbi za zemljo. Na str. 4 in 5 pravi namreč: »Gospodarsko svobodo in lastninsko pravico do zemlje je prinesla kmetom cele zapadne in srednje Evrope šele velika francoska revolucija, ki je bila v glavnem tudi le boj francoskih meščanov in kmetov (podčrtal jaz) za zemljo. »Francoska revolucija je bila v glavnem le boj francoskih meščanov in kmetov za zemljo?! Kmetov da, meščanov pa ne, oziroma v glavnem ne! Stvar tiči enostavno v tem, da je moralo mlado in revolucionarno meščanstvo kot nosilec takrat progresivnega socialnega sistema razbiti fevdalne vezi in se polastiti politične oblasti zato, da je zagotovilo popolnoma svoboden razvoj kapitalističnemu redu. Revolucionarno meščanstvo je moralo iskati zaveznikov. Našlo jih je v proletariatu, ki je takrat — razume se — že obstojal, a bil kot razred le še kal antiteze v meščanski revoluciji, in v kmetih. Po drugi strani

pa je bila za buržuazijo nujnost, da kmeta osebno in na zemljišču, ki ga je kmet že posedoval, osvobodijo. Kajti meščanstvo je takrat potrebovalo človeški material za industrijski proletariat in rezervno armado. Dejstvo je sicer, da je francoska revolucija likvidirala fevdalne odnose na vasi neprimerno radikalnejše kakor revolucija 1848, ko je meščanstvo v Nemčiji in Avstriji svoje revolucionarne kmečke zaveznike na široko izdajalo. (Zanimivo je pa tudi, da je Napoleonova vojaška diktatura, ki je pomenila francoski buržuaziji osiguranje njenih socialnih pridobitev, pri nas sicer odpravila s patentom Jožefa II. na 12 dni omejene kmečke služnosti, ostali pa sta desetina in tudi tlaka.) Tudi je omogočila malim kmetom, da so od države kupovali dele cerkvi in fevdalcem-emigrantom konfisciranih veleposestev. Za kmetovo usidranje na zemlji pa buržuaziji ni šlo in ni moglo iti, kajti ona je, kakor že rečeno, potrebovala človeški material... Ko je Napoleon kot konzul zagovarjal uvedbo dednega prava tudi na vasi, je izjavil: »Po razkosanju kmetij bo nastal proletariat, ki bo silil v večja mesta, zlasti v Pariz; to je potrebno, da se utrdi novi red.« (Zelja meščanstva po čim večjem dotoku kmetov v mesta se je danes — ob armadah brezposelnih — sprevrgla po dialektiki svojega razvoja v svoje nasprotje, v željo, naj ostanejo sproletarizirani kmetje lepo doma, na zemlji, ki je — nimajo; ekspropriacija kmetij pa seveda ni prenehala.) Meščanstvo je torej osvobodilo kmeta fevdalnih vezi zato, da ga je lahko samo razlaščevalo.

Ko omeni Prepeluh zemljiško odvezo v Avstriji in pove, da se ni izvršila z razlastitvijo, ampak z odkupom, konstatira: »Ostala pa so še veleposestva kot taka, zlasti fidejkomisi. Kolonatskega sistema, o katerem govorimo na drugem mestu, ta reforma ni zadela (na Goriškem in v Dalmaciji). — Veleposestva kot taka, brez tlake in desetine, so se ohranila kljub francoski revoluciji še v mnogih evropskih državah...« In v naslednjem odstavku: »Boj za razlastitev veleposestev kot takih se je pričel na celi črti po svetovni vojni...« Ob teh stavkih se nam mora pojaviti dvojje vprašanje: 1. Kaj pomenijo »socialno-razvojno veleposestva, ki so »ostala kot taka«, in zakaj so ostala, 2. zakaj se je pričel boj za razlastitev veleposestev kot takih na celi črti po svetovni vojni. Na drugo vprašanje odgovarja Prepeluh mimogrede v poglavju »Agrarna reforma po vojni«, na prvo vprašanje pa daje odgovor le deloma in raztreseno po vsej knjigi.

Predno preidemo k prvemu vprašanju, je treba opozoriti, da Prepeluh v svoji splošni analitski pomanjkljivosti ne diferencira veleposestev s kapitalističnim zakupnikom oziroma z zemljiškim lastnikom, ki združuje v svoji osebi tudi vlogo kapit. zakupnika — torej veleposestev na razviti in izraziti kapitalistični bazi — od veleposestev, ki so povsem ali deloma ohranila fevdalne odnose. (On meče v isti koš veleposestva v Angliji, Ameriki, Španiji, Italiji, nasledstvenih državah itd.) diferenciacija pa je potrebna, ker dobi boj za zemljo ob teh dveh različnih primerih — ki poznata seveda tudi vmesne stopnje — nujno različne tendence (katerih realizacija pa je danes zelo ozko povezana). Mi bomo trenutno razumeli pod izrazom »veleposestva kot taka« oni kompleks, kjer so se vsaj deloma ohranili fevdalni odnosi.

Se najbolj točen in koncentriran odgovor na svoje prvo vprašanje dobimo na str. 105, kjer pravi Prepeluh: »Agrarna reforma v Jugoslaviji je stala pod tremi različnimi fevdalnimi sistemi iz preteklosti (podčrtal jaz). Severne pokrajine so poznale nemško fevdalno pravo, južne pokrajine turško begluštvo, Dalmacija pa kološkat laškega izvora.« Konstatacija o fevdalnih sistemih pa še ni dovolj. Vprašanje, kaj pomeni socialno-razvojno obstoj fevdalnih sistemov — oziroma pravilneje »odnosov« in »ostankov«, kajti važna je zavest, da obstojajo ti fevdalni odnosi in ostanki v kapitalističnem sistemu — ostane še vedno odprto. Mislim, da na to vprašanje ni ravno najtežje odgovoriti. Nelikvidirani fevdalni odnosi in fevdalni ostanki v kapita-

lističnem sistemu pomenijo brez dvoma nerešen problem meščanske revolucije. Historična naloga buržuazne revolucije je popolna likvidacija vsake fevdalne forme, meščanstvo pa, ki je sicer brezobzirno rušilo fevdalne vezi, kadar je šlo za njegov lasten razmah, je bilo pripravljeno delati in je tudi delalo kompromise tam in takrat, ko ga preostali fevdalni odnosi niso ovirali v profitu. Po drugi strani pa so se v teku razvoja meščanski interesi direktno stapljali z interesi onih, ki so bili nosilci fevdalnih ostankov, oziroma obratno. Baron ali grof ali kaka druga fevdalna ekscelenca oziroma cerkvena institucija stoji sedaj že z eno nogo krepko v sedanjosti, z drugo pa se prav tako krepko opira na preteklost. Svoje fevdalno veleposestvo je deloma izpremenil v poljedelski ali vsaj gozdni veleobrat na kapitalistični bazi z mezdnimi delavci, deloma pa napravil kompromis med kapitalističnim sistemom in fevdalno produkcijo, to se pravi razdal ga je v najem kmetom, ki so imeli premalo ali pa niso imeli nič zemlje. Od kmeta, ki je bil recimo pred zemljiško odvezo še tlačan in čigar veledelo se je popolnoma ali vsaj deloma stekalo veleposestniku v obliki delovne oziroma produktne rente, dobiva sedaj čisto enostavno denarno rento. Za kmeta prekleto nepopolno izpremenjen odnos! Renta — je ostala! Take razmere vidimo n. pr. po vsej Avstro-Ogrski. (V Bosni-Hercegovini pa je kljub avstrijski aneksiji ostala celo »kmečina« t. j. direktna oblika — delovne rente, a o kolonatu vemo, da ga zemljiška odveza sploh ni zadela!)

Posledica vsega tega je bila seveda, da je ostala buržuazna revolucija v pretežno agrarnih državah nedovršena. Meščanstvo — zlasti meščanstvo nasledstvenih držav — se je za njeno dovrševanje »pozanimalo« šele takrat, ko se je pozanimati — moralo. To pa je bilo neposredno ob koncu vojne.

Na vprašanje, zakaj se je začel boj za razlastitev veleposestev na celi črti po svetovni vojni, nam odgovarja Prepeluh sledeče: »V Rusiji se je začel l. 1917. velikanski socialni prevrat, ki je v večji ali manjši meri vplival na vso Evropo, zlasti pa na tiste množice, ki so se s fronte vračale domov; pa tudi v ozadju je lakota vzbujala silno željo po kruhu, t. j. po zemlji...« (str. 9.) Za Prepeluha dovolj. — V zvezi z našimi gornjimi zaključki se moramo sedaj vprašati, zakaj se je bilo hipoma treba pozanimati za reševanje nerešenega problema tisti družbeni plasti, ki se preje zanj ni brigala, dasi je v neki historični dobi zbiral množice za boj proti fevdalizmu. Nekak odgovor najdemo v Prepeluhovem naštevanju razlogov, ki so govorili za agrarno reformo. Na str. 9 našteva politične razloge (potreba po pridobitvi simpatij Srbom izven Srbije, Hrvatov in Slovencev), nacionalne (večina posestev v rokah tujerodcev), socialne in gospodarske. O socialnih razlogih pravi: »Ruska sapa je bila za red in mir v Evropi silno nevarna in zato so se vse evropske države vsaka po svoje prizadevale, da izvrše potrebne reforme brez nasilnih prevratov zakonitim putem.« Bolj decidirano se izraža v »Narodni enciklopediji« M. Kosić: »Motivi so bili deloma socialni a deloma nacionalni: bojazen pred boljševičskimi pokreti proletarskih agrarnih mas takoj po ujedinjenju, ojačevanje privrženosti novi državi v posameznih krajih in pomnoževanje nacionalnih elementov s pomočjo notranje kolonizacije« in »Agrarna reforma se je začela v vsej vzhodni in srednji Evropi po družbeno-moralnih pretresih radi dolgotrajne vojne in vpliva Rusije« (Članek »Agrarna reforma« v Narodni enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenački, strani 23 in 25). — Da pa Prepeluhovih »nacionalnih razlogov« (večina posestev v rokah tujerodcev) v tej zvezi ni treba jemati ravno tako resno, dokazuje dejstvo, da so pokazali neki »nacionalni krogi« silno sentimentalno razpoloženje napram zemljiškim pravicam nemških fevdalcev Sloveniji.

Ruska revolucija, ki je z brezobzirno-radikalnim stališčem boljševikov do agrarnega in nacionalnega vprašanja izzvala že v svojih začetkih sama v sebi preraščanje daleč naprej, je torej z brezplačno eks-

propriacijo veleposestev vplivala dvojno: na ena strani na kmečke množice, po drugi strani pa je v zvezi s prvo stranjo vzbudila »bojazen pred boljševisškimi agrarnimi pokreti proletarskih agrarnih mas« (Košić, Narodna enciklopedija). (Nadaljevanje prihodnjič.)

K. Marx: Beda filozofije

(Odgovor na »Filozofijo bede« od g. Proudhona. Prevedel M. Porobić, izdala Naučna biblioteka v Zagrebu.)

V zadnjem času je prinesel knjižni trg nekaj znamenitih knjig, ki vse globoko segajo v marksistično znanost. Pri nas smo dobili Engels-Plehanova (Uvod v dialekt. materializem« (Nova knjiga) in »Naš svetovni nazor« od Sime (Cankarjeva družba). Obe knjigi sta poleg Marxovega »Kapitala« važna vira za študij znanstvenega socializma. Največjo vlogo na marksističnem knjižnem trgu pa pokazujejo Hrvati. Ne samo, da izhaja v Zagrebu odlično urejevana marksistično znanstvena revija »Kultura«, temveč tudi izdaja marksističnih knjig zaznamuje v zadnjih mesecih tolik razmah, ki dokazuje, kako prepotrebne so take knjige pri nas. Tu je treba omeniti obširno Beerovo »Zgodovino socializma in socialnih bojov«, ki sta jo izdala prevajalca M. Durman in dr. Adžija, ki bi jo moral imeti vsak, če se hoče le količjak uvesti v zgodovino človeške družbe in njenih različnih sistemov. »Kozmos« je prinesel prevod Kautskega izdaje I. dela »Kapitala«. (Zakaj Kautskega izdajo, ki se vendar na nekaterih mestih ne krije z originalom? Zakaj se ni vzela najnovejša izdaja založbe »Literatur und Politik«?) Kot stalna založba odnosno kot periodična knjižnica pa se je lani ustanovila Naučna biblioteka v Zagrebu, ki je izdala do zdaj že tri knjige: 1. Thalheimerjev: »Uvod v dialektični materializem«, Engelsovo znamenito zgodovinsko študijo »Nemška kmečka vojna« in Marxovo »Beda filozofije«, o kateri hočemo tu poročati.

»Beda filozofije« spada med prve Marxove daljše spise. Pred njo je sicer že spisal »Sveto družino« in »Nemško ideologijo«, ki ju moramo danes zato v njegovem razvoju predpostaviti »Bedi filozofije«, četudi je del »Nemške ideologije« izšel šele po Marxovi in Engelsovi smrti, kompletna pa pred nekaj leti. Močne klice historičnega materializma so že v njej. Ker nista mogla objaviti razprave l. 1846, ko je bilo delo dokončano, sta se zadovoljila s tem, da sta smatrala spis kot delo osebnega idejnega razčiščenja in sporazuma na novi idejni osnovi. »Nemška ideologija« je obračunala z vso takratno nemško filozofijo in s kritiko te stopila na novo pot, ki jo je »Beda filozofije« spopolnjevala in prenašala tudi na ekonomsko znanost. Z »Bedo filozofije« je nastopil historični materializem svojo zgodovinsko pot v filozofiji kakor tudi v socioloških znanostih. »Beda filozofije« je mejnik tako v življenju pisca, kakor v zgodovini znanosti... »Razvoj historičnega materializma je največje znanstveno dejanje, ki ga je napravil Marx; za zgodovinsko znanost je izvršil isto, kar Darwinova teorija v prirodoslovnih vedah,« pravi Mehring.

»Beda filozofije« je izšla 1847. l. v francoskem jeziku, v katerem jo je Marx napisal radi tega, da bi neposredno podal francoski javnosti kritiko Proudhonovega že omenjenega dela.

Ko je Marx takorekoč šele začel hoditi pot proletarskega ideologa, je Proudhon (1809—1865) že imel precejšen vpliv na francoski, razredno vedno bolj se probujajoči proletarijat. S spisom »Kaj je lastnina«, si je pridobil simpatije in zaupanje eksploatiranih, pri buržuaziji pa sovraštvo in tudi preganjanje, kljub temu, da je pozneje v spisu »Coup d'Etat«, (radi katerega ga je Marx ostro obsodil), namigaval Louisu Bonapartu, ki je pozneje državni udar res izvedel.

Najboljšo oznako vsega Proudhonovega dela je dal Marx sam v članku, ki je izšel v »Socialdemokratu« l. 1865 in ki je priložen hrvatski izdaji. Med njima je bilo po Marxovem prihodu v Francijo sprva precejšnje prijateljstvo. Marx sam ga je napeljal na študij nemške filozofije, ki pa jo je P. radi neznanja nemščine moral studirati posredno po Karlu Grünu, o katerem pravi Marx, da je imel pred njim (pred Marxom) samo to prednost, da je ni razumel.

Ob izdaji »Filozofije bede« je P. sam pisal M.-u, da pričakuje od njega ostre kritike. To se je tudi zgodilo. Kritika ju je ločila za vedno. Osebnost in načelno.

P. je skušal napraviti v svojem delu sintezo teorij in stremeljenj klasičnih meščanskih ekonomov (Ricardo, Smith) in utopističnih socialistov. Skušal jih je analizirati in kritizirati z nekega vzvišenega stališča, vendar je, kakor pravi Marx, padel globoko pod oboje. Do kakšne progresivne ugotovitve po potrebi spremembe meščanskega družbenega reda in njegovega gospodarskega sistema, kapitalizma, se P. ni mogel povzpeti, ker njiu osnov ni razumel. Pri tem je ostal na istem kot vsi utopistični socialisti. Reforme in spremembe, ki jih je predlagal, so vodile nazaj in ne naprej. Klasični meščanski ekonomski so v borbi proti fevdalizmu trdili, da je fevdalistični sistem zgodovinski, od človeka narejeni sistem, medtem ko je novi meščanski naraven — prav tako, kakor trdi n. pr. katoliška cerkev, da je samo ona božja ustanova, vse druge cerkve in vere pa so človeškega izvora. — Do Marxa in Engelsa ni nihče upal niti znal meščanskega družbenega sistema spoznati kot razvojno prehodnega, ki bo z ukinitvijo samega sebe, prav tako prešel v višjo stopnjo razvoja, v svojo negacijo, kakor je fevdalni v meščanskega. Utopistični socialisti so gradili socialistično družbo na osnovah kapitalističnega gospodarskega sistema, četudi so stremeli po presnovi družbe na podlagi ukinitve privatne lastnine itd. Pri nerazvitem proletariatu še niso našli tiste opore, tistega osnovnega nasprotja kapitalističnega reda, kakor sta to ugotovila Marx in Engels. V bedi so videli samo bedo in so jo samo »moralno« obtoževali.

Proudhonova »dialektika« se je izražala v tem, da je videl v meščanskem družbenem sistemu dobro in slabo stran. Sintezo je skušal dobiti na ta način, da je v območju prve predlagal odpravo druge — tako-zvane slabe strani. (Lahko bi rekli, da je hotel napraviti vse ljudi za buržuje.) Pozabil je, da je prav slaba stran družbe tisti revolucionarni motor, ki žene stari sistem iz preživetve stopnje v novo, višjo stopnjo družbenega razvoja. Marx pravi »... Slaba stran je tista, ki oživlja gibanje, ki dela zgodovino s tem, da izzove borbo. Če bi si za vlade fevdalizma ekonomski, navdušeni od vitežkih čednosti, od lepe harmonije med pravom in dolžnostmi, od patriarhalnega življenja mest, od uspevanja domače industrije na deželi... z eno besedo od vsega, kar tvori lepo stran fevdalizma, postavili problem, vse, kar meče senco na to podobo — tlačanstvo, privilegije, anarhijo uničiti, kam bi to pripeljalo? Uničeni bi bili vsi elementi, ki so izzvali borbo, razvoj buržuazije bi bil v začetku zatrt. Postavljen bi bil absurd problem — zgodovino izključiti. (Marx: »Bijeda filozofije«, str. 110.)

V prvem delu svoje knjige skritizira Marx Proudhonovo napačno pojmovanje prometne kakor uporabne vrednosti, vloge denarja in človekovega dela. V drugem delu analizira razmerje delitve dela in vloge v produkciji in družbi, konkurenco in monopol itd., zadnje poglavje pa je posvečeno vprašanju štrajkov in delavskih združenj, proti katerim je P. tudi nastopil. P. je oče anarhizma. Četudi je Marx v tem delu temeljito obračunal z njegovo gospodarsko kakor tudi filozofsko teorijo, borba s proudhonističnimi elementi ni prenehala. Proudhonisti so igrali precejšnjo vlogo v razvoju delavskega gibanja v Franciji tja do komune; odjeknil je Proudhonov nauk v takratni Španiji in Rusiji. Marx je ob tej priliki podal tudi kritiko klasične meščanske ekonomije, četudi se je še sam ni bil povsem sprostil. Tako n. pr. še pri-

znava brez ugovora Ricardov zakon o mezdi. Kot filozof pa se je bil v tem delu Hegla že osvobodil in nastopil kot historični materialist. Pr. stremljenje je bilo resno in odkrito, a za razvoj delavskega gibanja škodljivo. V tem se razlikuje od raznih današnjih idejnih spekulacij. Njegovi ideali so bili ideali malomeščana, ki je hotel družbeni razvoj zaustaviti in je stremel po položaju rokodelskih mojstrov srednjega veka. »Ljudska banka«, kjer bi naj dobil vsakdo »zastojnski kredit« za svojo obrt, je klaverno končala. Skratka: znanstveno ne pomeni njegovo delo niti v filozofiji niti v ekonomiji nič. Pomeni samo politično, kot ena izmed prvih ideologij anarhizma. V svojem času je imel mogočen vpliv tako, da Marx ironično pripominja: »Mogoče bodo potomci najnovejšo fazo francoske zgodovine označili s tem, da je bil Louis Bonaparte njen Napoleon, a Proudhon njen Rousseau-Voltaire.« (P. se je namreč močno boril tudi proti cerkvi.)

Kljub polemični strani knjige in ostri povezanosti s takratnimi razmerami je »Beda filozofije« vendar aktualna. Kajti kritika takih nezalcev v ekonomiji, filozofiji in zgodovini, kakor je bil Proudhon, sega do raznih antimarksističnih ideologov našega časa. Tudi fašizem je ena izmed takih ideologij, ki noče poznati razredne borbe (četudi jo v praksi izvaja z največjim terorjem), in razrednega sistema, na katerem je zgrajena današnja družba. Zato snuje nekakšen »svoj, pravičnejši socialni in gospodarski red«, ki pa ni nič drugega, nego začasna utrditev meščanskega razreda in obrambna koncentracija kapitalistične moči proti razredno zavednemu proletariatu. Za reševanje današnje obče krize je nastopilo neštevilno »rešnikov«, ki hočejo vsi mimo Marxa, četudi ga istočasno eksploatirajo. Nastale so pri tem najbolj neumne in nemogoče teorije o sanaciji današnjega gospodarstva, toda gotovo bo najneumnejša tista, ki jo je izrekel za božič 1933 slavni kapitalist in petrolejski kralj Deterding. V članku »Na čem bolega svetovno gospodarstvo« (Neue Freie Presse 24. 12. 1933) takoj uvodoma protestira proti tistim gospodarskim strokovnjakom, ki govore o nadprodukciji in o anarhiji produkcije, ko vendar »stotine milijonov ljudi po vsem svetu ne more kupiti na trg prihajajočega blaga.« Njegovo prepričanje je, da produkcija na noben način ni bolna, »najmanj devet desetih vsega gospodarskega trpljenja je iskati v umetni omejitvi konzuma.«

To je cinizem, ki ga je spričo milijonov in milijonov brezposelnih in v bedi živečih delavcev zmožen samo svetovni kapitalist. Te besede so bile božičnica proletariatu, ki ga neke tajne sile ščuvajo, da ne kupuje kapitalističnega blaga. Zato ker ga isti kapitalizem za njegovo delo tako slabo plača, da ne more. Delavec proizvaja obleko, čevlje, zida hiše itd., sam pa je bos in raztrgan, lačen in brez strehe. In temu pravi Deterding umetna omejitev konzuma! Iz te »umetne« omejitve izvaja g. Deterding brezposelnost. Seveda se mora pri tem obregnuti še ob Sov. Rusijo. Deterding je v svoji globokoumni analizi gospodarske krize spet toliko kapitalistično brihten, da je proti omejitvi produkcije, nasprotno pa zahteva povečanje konzuma. Konzum je treba po vsem svetu organizirati! Veliko število najboljših mož vseh narodov že cele generacije dela na tem, da bi se rešil problem produkcije, medtem pa se nihče ne briga za problem svetovnega konzuma... In tako dalje. Tako pisanje presega človekovo potrpežljivost. Z mirno vestjo trditi in pisati nekaj takega — to zmore samo popoln idiot ali pa svetovni kapitalist.

Skoraj nič boljši od Deterdinga ni nemški filozof Spengler, ki se je pred leti proslavil s svojo knjigo »Propad zapada«, danes pa trobenta nemškemu fašizmu. Kot filozof-znanstvenik, ki plava vzvišen v višavah znanosti nad zemeljsko oblo, se seveda obregava v zadnji knjigi »Leta odločitve« tudi ob marksizem in Marxa, ne da bi ga razumel ali hotel razumeti. Približno iz iste dobe kakor »Beda filozofije« je tudi Marxovo predavanje o svobodni trgovini, ki je hrvatskemu prevodu priloženo.

Marx v njem ugotavlja dejstvo, da se razvija kapitalizem na podlagi svobodne konkurence, svobodne trgovine, kar bo povzročilo, da se bodo razredna nasprotja zaostрила in peljala meščansko družbo k svojemu koncu. Mimo tega ni mogoče. Druge poti ni. Čimprej jo meščanska družba izhodi, tem prej bo njen konec — to se pravi, tem prej bo prišel čas proletariata in njegovega osvobođenja. In v tem smislu je Marx na koncu predavanja svoje stališče takole formuliral: »Na splošno je danes sistem zaščitnih carin konservativen, med tem ko učinkuje sistem svobodne trgovine uničujoče. Razkrajja prejšnje nacionalnosti in tira nasprotje med buržuazijo in proletariatom do viška. Z eno besedo, sistem trgovske svobode pospešuje socialno revolucijo. In samo v tem revolucionarnem smislu glasujem za svobodno trgovino.« To je zapisal M. 1848. l. Kako se je kapitalistična trgovina od takrat do danes razvijala? Na podlagi svobodne trgovine, svobodne konkurence! Neduhoviti fašistični filozof Spengler hoče radi tega napraviti Marxa za liberalca, kakor sploh skuša marksizem istovetiti z liberalizmom; kot nekaj novega, kot antitezo temu, pa postavlja misel o »Führerju«, o cezarizmu bodočnosti, ki bo »zmagal z orožjem...« Takšna je vloga in delo znanstvenika v dobi fašizma... In temu se reče vzvišena znanost, svoboda ustvarjanja in svoboda znanosti... Tudi pri nas imamo takih znanstvenikov precej. Zadnjič je eden izmed njih predlagal, naj se iz hitlerijskega kazenskega zakonika prevzame nekaj določb tudi v našega itd.

Toda povrtno se k »Bedi filozofije«. Kakor smo iz zgoraj navedenega videli, vlada tudi danes še precejšnja »beda v filozofiji«, beda po duhu in pameti — vse po potrebah in zahtevah vladajočega razreda. Ljudstvo pa naj bo sploh neumno, mora ostati neuko, zato da ne spozna resnice... Toda resnica je na pohodu in ideja v rokah množice je ostrejša orožje nego vsi topovi propadajoče družbe. Zato si jo je treba prisvojiti in jo uresničiti. Delo na znanstvenem polju je ogromne važnosti za razvoj marksističnega mišljenja. Izdaje »Naučne biblioteke« so važen pripomoček na tem polju. Vsakdo naj seže po njih in si jih naj prisvoji, da bodo postala last njegovega razuma in orožje njegovega prepričanja.

B. K.

Izjava T. Čufarja. Uredništvo je že avgusta meseca prejelo izjavo T. Čufarja radi njegovega sodelovanja pri »Pohodu«, ki nikakor ni bilo v skladu niti z njegovim prepričanjem niti z njegovim dosedanjim delom. Iz raznih razlogov pa izjave uredništvo do danes ni moglo priobčiti, pri čemer ne zadene T. Čufarja nobena krivda, ker je sam ponovno prosil za njeno objavo. Za uredništvo samo pa je bila mero-dajna njegova izjava, ki se glasi: Na razna spraševanja in časopisne izpade pojasnjujem, da nisem jeseniški poročevalec »Pohoda«. Priznavam pa pogreško, da sem ravno v tem listu na povabilo uredništva objavil nekaj proze. Priobčil sem tri črtice (Plavžarjeva beseda, Janez iz kovačnice, S trebuhom po revirju) in ničesar drugega. T. Čufar.

V kratkem izide Ernesta Tollerja drama **Jalovec** (v originalu **Hinckmann**). Trdo vezana knjiga bo stala Din 12.— in se naroča pri prevajalcu in založniku Antiju Novaku, Ljubljana, poštni predal 91. O tej odlični socialni drami spregovorimo ob prvi priliki.

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

Povodom razpusta jeseniške podružnice »Svobode« od strani njene centrale v Ljubljani si je tukajšnja mladina ustanovila samostojno kulturno društvo »Enakost«, zavedajoč se pripadajoče naloge mladini, kot prvoboriteljici in nositeljici najosnovnejših idej človečanstva.

Ni nam vseeno, kako v času propadanja in umiranja vrednot, katere je gradila zapadna Evropa od velike francoske revolucije sem in na katere so prisegla stoletja in stoletja — dela, misli, čuvstvuje, kako si predstavlja svoje pravice in svoje dolžnosti mladina! V tej dobi preloma mora postati mladina najsilnejši klicar lepše bodočnosti, klica nove družbe, družbe, v kateri bo sužnost, moralna ponižanost in materialna stiska vsakega človeka onemogočena in kjer se prav zato vsi ljudje posvečajo novim, višjim in plemenitejšim nalogam!

Z živo, trdno vero v svojih mladih srcih stopamo z odprtimi, jasnimi, progresivnimi pogledi v bodočnost, zavedajoč se, da sodobnost ni trden kristal, marveč organizem, živ organizem, sposoben večnega presnavljanja, združevanja in spreminjanja, utemeljenega z znanstvenim socializmom Karla Marxa kot največjega poznavalca zakonov narave in s tem človeške družbe kot dela te narave!

V duhu načel znanstvenega socializma pričenjamo s kulturno-vzgojnim delom in kličemo v svoj krog vso tukajšnjo proletarsko mladino!

MLADEŽ, mladež — združi se!

S prvim prosvetnim večerom 16. septembra 1933 je »Enakost« otvorila svoje delovanje. Uvodoma je s. Alfonz Oblak recitiral pesem s. Toneta Cufarja »Sirena«, s. Viktor Stražišar pa Molekovo »In bog je rekel«. Predsednik »Enakosti«, s. Stane Bokal, je številno delavsko publiko lepo nagovoril in orisal pomembnost dramske slike »Dva moža«, ki je sledila v režiji s. Pavla Stravs. To sliko je priredil za oder s. Oblak po noveli znanega književnika Jože Pahorja. Z vživetjem sta jo odigrala Stravs in Oblak. Pokazala sta kos trpljenja kmetov pred stoletji v znanih uporih. — Za tem sta sodružici Otrinova in Kambičeva ter s. M. Koren zapeli več pesmi ob spremljavi s. Milana Rinalda, ki vodi pevski zbor »Enakost«. S tem večerom je zaživelo novo življenje v jeseniškem Delavskem domu, (O otvoritvi sportnega prostora 17. sept. in sportnem delu sploh priobčimo samostojno poročilo.)

Prva gledališka prireditve »Enakosti« je bila Žagarjeva drama v treh dejanjih »Vrtinec«, dne 29. oktobra 1933. Toma je igral s. Oblak, njegovo ženo s. Otrinova, Petra s. Zupan, mati s. Kalanova. Režiral je s. Stravs. Nastopajoči so se po svoje potrudili, vendar so bile zlasti pri ponovitvi 5. nov. vidne diletantske pogrške, ki ne smejo spremljati našega odra. — Nadaljne predstave pripravljamo in sicer: Lipahovo veseloigro »Glavni dobitke« in Cufarjevo dramo »Polom«, ki prikazuje težko borbo delavstva za najosnovnejše življenjske pravice, zraven pa tudi jasno osvetli delo takozvanih voditeljev, ki so polni lepih besed za delavstvo, v resnici imajo pa pred očmi samo dobre plače in prijetno življenje. Drama, ki jo pripravlja tudi zagrebški Dramski studio, bo za naše igralce in igralke preizkušnja, ki jo moramo dostojno premagati, kajti naša pot vodi samo naprej in navzgor!

Spominski večer v počastitev Cankarjevega dela ob 15-letnici njegove smrti smo imeli v nedeljo, 10. decembra. Dvorano Del. doma je krasila Cankarjeva slika. Moški pevski zbor »Enakosti« je prvič nastopil s štirimi delavskimi pesmimi, ki pa niso bile še vse dovolj godne za izvajanje. Dirigiral je s. Rinaldo. Na lepi sceni s Cankarjevim kipom je s. predsednik St. Bokal v izklesanem nagovoru predložil velikega pesnika in njegovo pomembnost za delavstvo. Sledile so deklamacije Cankarjevih pesmi: Pred Škofijo (s. Perko), Sultanove sandale (s. Klemenc) in Ob grobu tiranovem (s. Oblak). S. Sedej je pa z občutjem recitiral »Gospoda stotnika«. S. Stražišar Polde je nato z inscenirano

pridigo kmečkega župnika iz povesti »Martin Kačur« občinstvo naravnost presenetil. Tudi slika »Zlodej snubi Jacinto« iz farse »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« je z igro Petra (Oblak), Zlodeja (Perko) in Jacinte (sodružica Angelca Weisova) žela priznanje. (Omeniti je treba, da je s. Perko ta večer sploh prvič nastopil.) Za zaključek smo videli prvi nastop govorilnega zbora, ki je podal četrto in peto sliko »Jernejeve pravice« (Delakova dramatizacija) in dal vsej prireditvi svoj pečat. Jerneja je igral s. Bokal, Gostačevega s. Oblak, sodnika s. Drago Ažman. Na večeru je sodeloval kovinarski orkester z dir. Čelesnikom. Prireditve je pokazala Cankarja iz njegovih del, istočasno pa tudi naš napredek tako v izvajanju kakor v oderski opremi, zlasti razsvetljavi. Jeseniško delavstvo se je potem »Enakosti« dostojno oddolžilo Ivanu Cankarju.

Kazalo I. letnika bo priloženo prihodnji številki!

Naročajte in čitajte

KNJIŽEVNOST

P. n. NAROČNIKOM!

Iz raznih tehničnih razlogov nam je izdaja prve številke tako zakasnila, da smo jo morali izdati skupaj z drugo. Naslednja številka izide spet redno. Vse naročnike prosimo, da nam takoj po prejemu te številke nakažejo prvi obrok, t. j. 15 Din. »Književnost« je zelo odvisna od naročnine, zato jo plačujte redno. To smo nekaterim že neštetokrat zapisali, četudi smo pri mnogih do zdaj naleteli na gluha ušesa. Toda brezpogojno bomo s takimi naročniki obračunali. Mnogi še lanske naročnine niso vse plačali. To je skrajna zanikarnost in brezobzirnost, ki nikakor ne dela časti dotičnikom.

Vse prijatelje pa ponovno pozivamo, da nam stalno pridobivajo novih naročnikov, ki jih je še reviji kakor je »Književnost«, vedno premalo. Naročnina za revijo, katere prvi letnik šteje 460 strani, je vendar minimalna. Tako, da se nanjo sploh ni mogoče izgovarjati. Čim več naročnikov bo imela »Književnost«, tem boljša bo in tem obsežnejša. Zato ne odnehajte z nabiranjem novih naročnikov!

Uprava »Književnosti«.